

NOVA NADA.

ZBORNİK ZABAVE I POUKE.

Knjiga III.

U Zagrebu, 1898.

Svezak 2.

Zagovor.

Gori na oknu so mamka sloneli,
Hčerki so gledali v temne oči,
Pa so jo gledali in govorili:
„Meni pa nekaj prav čudno se zdi.

Kadar na vrtec greš — čakam te, čakam,
Pa te le k meni ni v sobo nazaj:
Rada bi vedela, rada bi znala,
Kaj da ti vrt tak priljubljen je kraj?“

Hčerka pa mamki je odgovorila:
„Rožam zalivat jaz hodim na vrt;
Meni se smilijo revice male,
Da bi prerano ne vzela jih smrt.““

Gori na oknu so mamka sloneli,
Hčerki so gledali v temne oči,
Pa so jo gledali in govorili:
„Meni pa nekaj prav čudno se zdi.

Kadar greš v cerkev, oh hčerka ti moja,
Pa izmed vseh si najzaduja doma:
Rada bi vedela, rada bi znala,
Če li tak dolgo ti moliš Boga?“

Hčerka pa mamki je odgovorila:
„Molim, da, molim in prosim Boga,
Da vas še dolgo let srečne ohrani,
In da še dolgo let zdravja vam da““.

Gori na oknu so mamka sloneli,
Hčerki so gledali v temne oči;
Pa so jo gledali in govorili:
„Meni pa nekaj prav čudno se zdi.

Oh, prej rudeča si bila kot roža,
Bleda postala pa zadnji si čas:
Rada bi vedela, rada bi znala,
Kaj da sedaj ti tak vene obraz?“

Hčerka pa mamki je odgovorila:
 „Vam se le danes tak bleda jaz zdim;
 Zdrava sem, zdrava kot ribica v vodi,
 Srečna sem, dokler pri mamki živim“.

Gori na oknu so mamka sloneli,
 Hčerki so gledali v temne oči;
 Spodaj ob vrtu mlad fantič je hodil —
 Čakal zastonj je do pozne noči.

B. Potočan.

Sonet.

Zakaj sem bil v kapiteljnu, zakaj! . . .
 Tam stala pred oltarjem razsvitljenim,
 In v lila — krilu, s slannikom rumenim,
 Žarela je kot v jutru rosni maj.

Zakaj sem bil v kapiteljnu, zakaj! — — —
 S pogledom, bratci, ah, s pogledom enim
 Zažgala luč mi v srcu zapuščenem,
 Vgasnila jo takoj na vekomaj,

Ker iščem, iščem jo povsod okrog,
 Zdaj v upu rdeč, zdaj v strahu smrtnobled,
 Zdaj v cerkve grem, zdaj v ulice, zdaj v log.

Zaman — — — Na nebu se prikaže lep komet,
 Izgine spet, a vedi večni Bog,
 Kam pojde on v neznani daljni svet.

Z.

Nihče ni vedel

Nihče ni vedel, nihče ni znal,
 Da je nevesto na tujem izbral.

Dokler ni v srcu vsahnil njih vir,
 Dekle pa našlo v gomili je mir.

Da je zaročil skrivaj se ž njo —
 Nihče ni vedel, nihče zato.

Nihče ni vedel, nihče ni znal,
 Zakaj ob grobu mladenič je stal,

Dekle le eno bledih je lic
 Za njim prelivalo vročih solzic —

Zakaj prelival solze za njo,
 Ko so jo deli v črno zemljo.

Bogomila.

Gazele.

I.

Pa zelene brstiče poganja
Vsaka vejica kostanja.
In poljubi jih sonce edenkrat,
Pa privabi že listke zelene,
In poljubi jih sonce drugikrat,
Sredi listkov že cvetje požene,
In poljubi jih sonce tretjikrat,
Ah, že je omamilo mene.

II.

Čez pesek bel, od senc poljubovan,
Gre ljuba nasproti ta krasni dan.
Vzbrstele so nežne ji grudi,
Mehke so in polne ji tudi;
Čim mečje so in pólneje,
Tem bolj moje srce bólno je.
Ali ti si mi bleda kot beli sneg
Kot beli, že davno skopneli sneg!

Z.

Idile.

I.

Ko sem prispél v tvoj tihi bram,
Kaj vedel sem tedaj,
Da v njem ustvarilo nebo
Nadzemeljski je raj.

In jaz — zašel sem v paradiž
Hudo pa v njem grešil:
Oh, pregloboko sem ozrl
V oči se tvoje bil.

A zdaj — Adamu vbogemu
Trepče mi srcé — — —
Oj, ne izženi, kerubim,
Iz sreče me sladke!

II.

Oh, zapoj mi stara mama,
O ljubezni mi zapoj!
Kak ljubo srce mi boža
Glas otožno — mehki tvoj.

Pesem o ljubezni mladi
Starka ji zapela je . . .
In kitara mehko — čutno
S pesmijo zvenela je.

Slušala je hčerka pesem
O mladostnih, lepih dneh . . .
Tajna solza zablestela
Devi zorni je v očeh.

III.

„Zvezdice izginjajo,
Meglice se zgrinjajo;
Skoraj bode beli dan,
Oj, zapusti ljube stan!

Zrli bodo te ljudje
Rekli ti besede te:
Pri dekletu spet si bil,
Čeveljčke si orosil!“

„Jaz pa jim povem tako:
Priča meni je nebo,
V daljnem mestecu sem bil,
Čeveljčke si orosil.“

V. S. Fedorov.

Leta.

Bukara puna kraj mene je trećom već stala,
U njoj se ljeskalo žarkasto vino,
A ja sam pio — i smijuć se sebi i svemu
Veselu pjesmu izvino.

Ti si u prikrajku stala i gledalala na me,
Na oku plavom ti suza se sjala —
U njoj sam gledao pola žića si mlada — —
Za sobom ti si me zvala . . .

Zvala u one divne poljane cvjetne,
Pod lipu staru kraj male kapelê,
Gdje su nam nekoć prvim se mladjane duše
Ljubavi bršljanom splele.

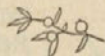
Tamo si suznim, žalosnim zvala me okom
Na zagrljaje i poljupce vruće — —
Pa da i opet gorke nas obliju suze,
Što nam se ljubiti nije moguće . . .

N'jesam te slušao; — — pio sam dalje i pjevo
Veselu pjesmu duše mi snene — —
Pusti me, pusti! — — nek izniknu s tobom u nevid
Prošlosti gorke mi sjene! — —

Blažen sam, kad ti na sve zaboravit mogu . . .
— Sretna li svakog, da prošlosti nema! — —
Pit ću i pjevat ću! — U snu pravednome
Nek čovječanstvo blaženo dr'jema . . .

Možda ću tako i zadnji ubiti spomen,
U mir uljaljati dušu si snenu;
Možda ću tako zaboravit na se i na te —
Ljubiti te samo — ko sjenu! . . .

Jandrin.

U sumračju.

Zalutao sam . . . Ni sam ne znam pravo,
Je l' udes htio, il me volja nagna?
U gustoj šumi zateče me samca
Umorna rumen zalazećeg dana.

. . . Umire život u pojasu sivom,
Što naokolo raširio krila,
I noseć sobom ojadjelu beznad
Tjeskobnom boli napunja mi grudi.

A miso moja u osjećaj tone . .
 I ćutim nešto, što drhtajem radja
 Ko prepородjaj umrlijeh boli.

Ko sjetan nemir budućijeh zala,
 Ko želju praznu, kojoj fali nada . . .
 I napred hrlim . . . napred, dok je puta!

Narčiz.

Zadnji cvijetak.

Putovi se naši davno	A sad smo se opet našli
Raskrstiše, dilber-sele;	Povrh humka groba mala . . .
Od prvoga susretaja	Ah prekasno! — tu je sudba
Od suza nam oči svele.	Ljubav našu pokopala . . .

Gle i zadnji cv'jetak na njem
 Spušta glavu tužno, n'jemo —
 Pustimo ga, neka svene,
 Kad ga spasit ne možemo! . . .

Jandrin.

Dva groba.

Dva groba, drug poleg drugoga.

Temnordeča, dišeća roža raste na enem, na drugem bela, nežna lilija. Lepa marmornata piramida stoji na prvem, na drugem lesen, priprost križ.

Veter pihlja in cvetki se druga drugi klanjati ter se poljubljati. Veter pa jima šumlja čudno pravljico:

O ženi, ki se je udala za denar surovemu, pohlepному bogatašu le, da bi kupila za dobljeno svoto gladni deci kruha; a on jo je po podlem dejanju vrgel na cesto. — In drug drugoga sta proklinjala in obetala si maščevanje, a deca je vmirala gladu.

Kako se počutita surovi, pohlepni bogataš in ti žena — nesramnica? — Ni li prijetno spati drug poleg drugoga pod skupno odejo, hladno zemljo? Ali še tli želja po maščevanji v vajinih prsih, surovi, pohlepni bogataš in ti žena nesramnica?!

Tiho . . . Tiho

Le veter pihlja in temnordeča, dišeća roža in bela, nežna lilija, ki sta vzrasli iz njunih, po maščevanji hrepenećih src, se druga drugi klanjati ter se poljubljati.

Petruška.

Na vašaru.

(Iz mojih „Zapisaka“.)

Vi znate, šta je to vašar ili sajam — mislim na selu — a jamačno znate i šta je proštenje, ili, kako u nekim hrvatskim krajevima kažu, zbor ili krâm. Ugodno vam je to sproći se malo vašarom, ili proštenjem, gledati ono živo šarenilo raznolikih narodnih nošnja, onu vrevu, ono nemilosrdno udaranje dlanom o dlan, praćeno silnom i zaglušnom vikom, koju iz daleka čuješ kao svestrani žamor ili gakanje divljih gusaka, iz kojega se samo kadikad jače izvije glas perecara Nepregledno more svakovrsna rogata marva, šarena i bijela, crna kao žužak i crvena kao krv. — no, svake boje — čudno vam podražuje oko, a bijele šatre „birtaša“ i trgovacâ dižu se iznad toga mora ljudstva i blaga kano laki galebavi.

Tako vam je danas u mjestu K.

Jučer je bilo proštenje, a danas sajam; no čini se, da je danas mnogo više naroda. Ne čudite se: prošlo je vrijeme; kad je hrvatski čovjek mogao poći danas na kram, a sutra na sajam: danas ako već to mora, čini to zajedno . . . Dan je bio lijep i topao bez obične one ljetne omare. Nebo je gdjegdje pokrivo velikim bijelim krpama, koje se povlače mimo sunca zastirući ga na čas — no zato je ipak ugodno; polovica lipnja. Sve to čini na vas utisak veseo i ako ima i neveselih ljudi, što stoje kraj guravoga, možda zadnjega svoga blaščeta, pogledajući ispod oka na svakoga čovjeka, koji mimo prolazi, hoće li upitati za cijenu — da i to proda — da plati, što se platiti mora, a dosta toga možda što se i ne bi moralo . . .

No zato je drugo sve veselo. Tu stoje „birtaši“ — većinom seljaci ili seoska polu-gospoda — sa bijelim dugačkim ubrusima pred sobom, pokazujući važno lice i uprvši redovito kažiprstom u svakoga, koji bi zatražio vina, podigavši pri tom nešto obijesno glavu, valja da za opomenu, neka ne zaborave Kraj svake šatre stoji obično i pečenjar prekrećući zamišljeno masne komade mesa nad svojim kotlom. Pod šatrom igra dudaš u svoje dude, stisnuvši oči i bacivši glavu natrag kao da nije njegova, tako te mu gotovo jabučica iz napeta vrata hoće da iskoči, ili opet poklopiš je posve na mješinu. Sav se uznojio od muke, stiščući i mješinu pod pazuhom i pušući u nju s malim mijehom — sufrom — što mu je prikopčena remenom desnoj ruci iznad lakta — i udarajući vješto prstima po prebircima, a obim nogama po zemlji. Oko njega je ovelik prostor i tu se pleše ū samo i ū par, da sve nešto tobonji od zemlje. A nije to ples lak i nježan, nego divlje udaranje nogu i o zemlju i jedne o drugu . . .

Tako je pod jednom šatrom plesao mlad, visok, crnomanjast čovjek od koje dvadeset i osam godina. Bio je već sav izmučen kao i njegova plesačica, nekakva djevojka na zlu glasu — nu

dosta lijepa i pristala u licu, a u tijelu strojna. Odmarahu se čas, pijući nekakvo mutno i kao prevrnuto vino, da za čas opet počnu. Plesalo ih je dosta, no on kao da se najbjesnije okretao, upravo divlje, digavši glavu, a ona se samo žarila uza nj i kadgodj bi ga pogledala crnim svojim kao vatra žarkim očima.

Okolo je stajalo nešto svijeta, koji je gledao, tiskajući se jedan pred drugoga, samo jedna žena, ljepušna nježna i mlada žena, koja kao da je ovaj čas došla, stajase otraga mirna i gledaše na visoka, mlada čovjeka dubokim, teškim pogledom.

On joj je bio muž . . .

Još jutros suzdržavala ga, neka ostane kod kuće, kao da je znala, zašto ga srce vuče na vašar, da proda i zadnje ono kune, što im je ostalo nakon ovo četiri godine od njezina bogata miraza. A čemu ga prodavati? . . . Za porez je — hvala Bogu — ona sama nekako prištedila, prodajući cijele godine sir i maslac od jedine stare krave, što su je imali — ma da je i sama patila — Pa čemu ga prodavati? . . . Dä, ali on je htio da ide — i pošao je . . .

Mlada je žena nekoliko puta teško, duboko uzdahnula. Ljuto je boljelo srce . . . Ah, ta ona bi sve za nj dala — i život! — sve mu prašta — svu njegovu rastrošnost — sve — sve — makar sama najviše radi toga pati i strada — ali to? . . . Njoj se kod te pomisli smračilo pred očima . . .

A on je plesao dalje i vrtio se kao bijesan . . . dok već nije i dudaš iznemogao. I onda je opet sjelo njih dvoje zajedno, pilo, razgovaralo se i — šaputalo koješta — tuj — medju svijetom!

Mlada žena gledaše iz prikrajka i nju i njega, a svaki njihov smiješak, svaki susretaj njihovih očiju, bio je za nju grom, od kojega joj se pamet mračila; svaki stisak njihovih ruku, bio je za nju kamen, pod kojim joj koljena klecahu . . .

I ona je dršeći u čitavom tijelu teškim korakom pristupila k njima . . . Djevojka, opazivši je, trgnu se i okrene se na stranu, a on se još i bolje zažari tja preko ušiju i čudno se potrese . . . Očito joj se nije nadao.

— Vinko! — šapnu ona, stojeći korak iza njega.

On se okrene, ustane; a ona ga povede nekoliko korakačaja odatle i stane preda nj, gledajući mu ravno u oči.

Njega je taj pogled smeo. — Bio je to pogled ljubavi, silne i čiste ljubavi . . . On ga je razumio, no nije mogao da ga slijedi, kao veliki grijehnik kad očajava u sumnji o svome spasu. I on je bio takav grijehnik, i — on se okrenuo od nje, od toga pogleda — nije ga mogao gledati; — on mu je kao sunce zasjenjivao oči. I htio je već da podje . . .

— Vinko! — ozva se opet tihi njezin glas.

— Što je, Ka — . . .? okrene se on, ne izgovorivši joj do kraja imena, kao da se boji; glas mu je drhtao . . .

— A gdje je june?

— Pa tamo je kod kume . . . ohrabri se on malo svedj ne podižući očiju.

— Vinko! — ah Vinko! . . . A zašto ti s njome — znaš, s njome, s kojom se već u pet sela naokolo jezici potresaju? . . .

On se trgne. Čitavim tijelom prodjoše mu srsi, a lice mu poprimi — možda prvom u životu — izraz straha . . . Podigne glavu žalosno je pogleda, onda stisne obrve i okrene se naglo opet pod šatru. Sio je opet na svoje mjesto, podupro glavu dlanovima i pio — neprestano pio. Njegova plesačica još je uza nj sjedjela.

Mlada žena, nedaleko od njih bijelom maramom otiraše s lijepa ovalna lica i sa plavih vlažnih očiju suze . . .

A on je samo pio i ne pogledajući na mladu svoju susjedu. Tako ga brzo uhvatilo vino. Oči mu postale nekako sukrvave i tupe, glava mu se stala nagibati amo tamo — bio je pijan. Onda najednoć podigne glavu, pogleda na mladu ženu, što je žalosno stajala ne daleko od njih skrivajući suze od svijeta. No brzo se okrene na stranu; dušom mu opet prodje nešto kao strah i on je dalje pio.

Svladan vinom i naslonjen glavom na rame svojoj plesačici gledaše glupo, pjano na svoju ženu bez riječi, bez života . . .

A ona je stajala na svom mjestu nepomična i tužno gledala na nj. Izraz njena lica bila je sama bol — duboka bol — — —

J. Grgačev.

Drug za drugim.

Slika. Spisal *Fran Košak.*

V dolgih curkih je kapala snežnica po ledenih svećah raz streho v snežene gromade pod kapom. Okrog hiše je zavijal gorak jug in stresal sneg iz rogovilastega drevja, da je pršal na okrog kakor bele megle. Iz dimnika se je valil sivkast dim in se plazil v gostih kolobarjih črez hišno sleme, tako nizko, da se je skoro dotikal vrhov sadnega drevja, ki je raslo ob zidu.

V hiši je vladala polutema.

Svetloba, ki je prihajala skozi mala, gosto omrežena okna v gospodarsko sobo, mešala se je z notranjo temo in tvorila ž njo nekako poluprozorno meglo, ki se je obešala kakor ogrinjalo ob stenah. V kotu so se komaj razločevale začrnele svetniške slike, okrašene s papirnatimi čopki in velimi cveticami.

Gospodar Mrak je ležal bolan na postelji.

V obraz je bil zabuhel, lica so mu gorela v bolni rdečici in na čelu so mu stale debele kaplje potu. Šopel je burno, da se mu je vzdigovala platnena srajca na prsih. Včasih ga je streslo, da mu je zatrepetalo celo orjaško telo; zašklopotal je z zobmi in skončnice pri postelji so zaškripale. In tedaj je vstala mlada ženska — njegova sestra, — ki je sedela ob postelji, in mu brisala z belo ruto potno čelo. Kadar mu je odleglo, sedla je zopet nazaj in zagrebla obraz v dlani.

Na klopi ob zeleni peči je sedela stara mati, močna starka sivih las in sesušenega obraza. Pestovala je petletnega dečka, ki ji je oklepal roke okrog vratu. Kadar je bolnika v postelji streslo, vstrepetal je otrok in se privil k starici.

„Mati,“ zaječal je boječe in skrnil obraz na babičinih prsih. Ta ga je pa božala in mu šepetala na uho, da se je pomiril.

„Kje so mama,“ vprašal je in pogledal starko z velikimi očmi.

„Mama spi,“ odgovorila je starka in potem poklicala na lažno: „Reza!“

Ženska ob postelji je vzdignila glavo in vprašaje pogledala starko.

„Ti, Reza, primi no otroka, grem pogledat kaj počne ona.“ Izročila ji je dečka in odprla polahno vrata v čumnato.

Okajena petrolejka, ki je brlela na zastrtem oknu, je razsvitljevala posteljo, kjer je ležala mlada žena, pregrnjena z rudečkrižasto odejo. Ob vznožju je sedela drobna, zgubančena ženica z očali in čitala iz zlate obrobene knjizice. Včasih se je ozrla črez knjigo in motrila mlado ženo z drobnimi očmi.

Stara mati je stopila k postelji. Mlada žena upalega obraza in štrlečih očesnih kostij je na videz mirno spala, samo dihala je hitro in nejednakomerno skozi poluodprta usta. Starica se je nagnila nadnjo in vprašala tiho:

„Kako ti je, Anka?“

„Dobro“, šepnila je hči, ne da bi odprla oči. „In on. — Janez?“

„Zdaj mu je boljše“, odgovorila je mati tiho in sedla na stol ob steni, tik drobne ženice, ki je kmalu nato odložila knjigo in pripravljala vode v škaaf. Starki sta se jeli pomenkovati, tiho in šepetaje, da so se razločile le posamezne besede.

Hišna ura je udarila med tem pol petih. Bolnik je odprl za hip oči, in potegnil z roko po potnem čelu. Potem je vprašal s sikajočim glasom.

„Koliko je ura?“

Reza je odložila dečka, ki ji je bil med tem časom v naročju zaspal, sklonila se nad brata in dejala:

„Pol petih.“

Bolnik je zopet zaprl oči, toda v tem hipu ga je popadel krč, — jel se je tresti in iz grla mu je prihajal grgrajoč glas. V glavo mu je šinila kri, da so se mu žile na senjih nabrekli in postale modre. Včasih ga je tako prijelo, da je stisnil čeljusti krčevito skupaj in spuščal skozi nos piskajoče glasove.

Reza se je preplašena stegnila na polico po blagoslovljeno svečo in jo prižgala. Solze so ji zalile oči, da ni videla, kako je kapal raztopljeni vosek na rjuho in se sesedal v rdeče kapljice. Ker mu le ni odleglo, skočila je k vratom od čumnate, pritisnila na kljuko in vskliknila:

„Mati!“

Starica je prišla po prstih v sobo.

„Kaj je?“ vprašala je in se ozrla na bolnika.

„Umira“, kriknila je Reza hripavo.

Stara mati se je podvizala k postelji in se sklonila nad bolnika. Krč ga je že popustil, ležal je mirno — čelo mu je bilo rosno od potu in oči je imel na pol odprte.

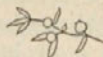
Iz čumnate se je začul skozi priprte duri slab otročji jok.

Bolnik se je stresel in oči so se mu razširile.

„Kdo joče“, šepnil je.

„Sinka imaš,“ rekla mu je starica na uho. Slišal ni več, kajti v tem hipu se je stresel, zamahnil z roko po zraku in votlo zaječal. Izmed krčevito stisnenih ustien pogledale so mu kaplje krvi in zdrsnile po bradi na belo vzglavje.

Reza se je sesedla na stol ob postelji in zarila obraz v odejo. Starka je pa pokleknila na klop ob koncu postelje in odprla okno, da bi odletela duša v nebo. V sobo je zavel hladen veter in upihnil svečo, ki jo je držala Reza v rokah.

Pro deo!

Napisao *Branislav Vinkov.*

II.

Bila je noć, badnja noć, koncem dvanaestog vijeka, nešto poslije desete ure. Nebo je zastrto bijelom koprenom, ni otkuda svjetla, ni otkuda glasa. Zima je, snijeg se veličanstveno spušta. Te se noći imao da rodi Krist, naš Spas, učitelj ljubavi i mira, štiti i okrepa slabih, blagi i milostivi propovjednik besjede na brdu, pobjednik smrti i prijatelj nevine djece. Roditi se imao za sve ljude kao osloboditelj i dobri pastir krotkih ovaca. Roditi se imao po cijelom svijetu, gdje ima njegovih vjernih. Roditi se imao i u ovom kraju, za ove ljude, u ovoj pustojoj crkvi, u mraku, u zimi

Anka je koracala prema crkvi i bojazljivo se ozirala naokolo. Selo pod gradom sniva. Ne vije se ni dim, niti se vidi kroz razdrte krovove kuća i koliba žarki ogranj božićnog panja. Ljudi šute, spavaju. Anka je znala, kako je tim bijednim ljudima, otkako je grof otišao, a da se ni truna nije pobrinuo za budućnost svojih podanika.

— Kakav badnjak! pomisli Anka. Ti će ljudi dočekati dolazak djeteta u snu, gladni i smrznuti. Kakav badnjak!

Anka pogleda k nebu: nije razabirala ništa. Pred njom se isticali obrisi crkvenog tornja, a na najvišem se mjestu razabirao križ. I nije taj križ bio sjajan, kao što je običavao biti za svjetlih noći, ili onda, kad se sunce ljeskalo na njegovoj svježoj pozlati: noćas nema svjetla. Vjetar se zadjevao o tu crnu sjenu, a križ se tresao na slabo pričvršćenu stalku, i cvilio, plakao. Činilo se, da hoće nešto da milo, tužno i sažalno kaže; ali ga nije nitko razumio.

— Kakav badnjak! nastavi u mislima Anka. Ni svećenika nema, da polnoćku odsluži. Noćas ne će zvonovi zazvoniti, da pozovu na okup vjernike. Sve je pusto, sve je strašno.

Anki se pričiniilo, da se križ nagnuo, pa da silazi k njoj, a njegovi se kraci miču ko dvije ruke. Ona se preplaši otvoriv crkvena vrata, uleti u crkvu i zatvori ih za sobom.

Vječna se luč lagano, lagano njihala, nemirno je i mutno gorjela i svaki čas podrhtavala. Ulje nije valjalo, a ni stijenj. Već je dva dana nije nitko uredio.

— Možda još i ugasne! zašapta Anka i opet se preplaši nečesa.

Klekne pred glavni žrtvenik i zagleda se u sliku na njem, što je prikazivala sudnji dan. Ona se sjeti groznih opisa toga dana, kako ga je čula od jednoga samostanca pred tri godine, sjeti se strašne pjesme „Dies irae, dies illa“, što su je pjevali lani bijeli patri, kad su dizali vlastelu na noge za sveti boj. Na desnoj su strani slike bila lica blaženih, a na lijevoj užasno naslikani „prokleti od Boga“. Bog sam je stajao u sredini i — sudio.

— Gospodine, Gospodine, ne osudi i mene! molila Anka i tukla se snažno u grudí. Veliki su naši grijesi. Premalo sam duše posvetila tebi, premalo trapim tijelo svoje! Ali oprosti mi i ne osveti se veliki Bože! Spasi oca! Spasi oca! — —

Ona se sve više udubljava u molitvu. Puzala je na koljenima oko žrtvenika i nastojala, kako da se više poništi, kako da se više ponizi. Na um joj dolazile tolike priče iz svetoga pisma staroga zavjeta, i svagdje je vidjela velike kazne za opačine ljudske. Vidjela je bijesno lice Gospodinovo, kako kune Kajina, kako sipa s neba silne kiše i nemilosrdno potapa ljude. Vidjela je ona u svojoj mašti, kako Bog goni graditelje kule Babilonske na sve krajeve svijeta, kako se grozi Mojsiji, da ne stane obuvenih nogu na njegovu zemlju, kako potapa u crvenom moru narod Faraonov, kako kažnjuje Mojsiju, ruši zidove Jeriha za svoj izabrani narod. Sjetila se užasnoga dana, kad su dane na Šinaju zapovjedi, — i svih onih zgoda, gdje se Bog ljudima osvećuje.

— Bojte se Boga! to joj neprestano zujilo u ušima. Mora da je taj Bog silno nemilosrdan onima, koji mu nisu u volji. On ima svoje odabranike, a ostale progoni.

— Veliki su grijesi naši, jer su velike kazne! šaptaše ona. Hlad je s kamena prolazio u njenu kožu i ta se koža jezila i stezala. Na koljenima je osjećala bol, ali je mislila, da bi bio velik grijeh, da se već sada digne.

— Snosit ću, sve ću snositi Gospodine! govorila je žurno, jer joj je pred oči uvijek dolazio lik suca, što je s najvećim prezirom i sa slašću gledao muke onih, koji mu nisu služili.

Luč je drhtala, kano da gasne, i Anka ju je sa strahom pro-matrala. Bojala se mraka.

— Gospod nije zadovoljan! uzdahnula je i obilazila dalje žrtvenik.

Mišice joj se bile napele i utrudile, hlad joj prelazio u kosti, u meso, u žile; a krv ga je raznosila po cijelom tijelu. Srsi je spopadali i nešto je par puta zabolo u srce. Počeli je hvatati grčevi, krv se stiskala u oteklina, nogama joj miljili hladni mlazovi nečesa, što joj je ježilo kožu. Ona se htjela dići, ali nije mogla. Klone i smota se pred žrtvenik.

— Gospodine, spasi oca, Gospodine, daj mi sila.

Anka se sjeti oca, braće, majke i bijede, što je okružuje.

Kano da se šulja iz daljine poput hujanja vjetra, prekinuto, dopre do nje odjek nekoga krika. Za njim još jedan, pa treći, slabiji, i bilo opet tiho. Ali sve je to doprlo u crkvu jedva zamjetno, slabo, pridušeno. Vrata su crkve zatvorena; a glas svijeta ne prodire kroz ta vrata: on se odbija i odlazi natrag u svijet.

I Anka je čula taj glas i prenuo je iz omame, zadro joj se u srce kano hladan nož. Ali ona se ne dosjeti, otkuda taj glas. Možda su to napasti? Zli dusi motaju se za cijelo okolo crkve. Ali nju štite crkvena vrata, nju štite ove blagoslovljene zidine, ovaj toliko puta tamjanom potkadjeni krov, nju štiti tijelo gospodnje u tabernakulu i vječna luč. I ona se ozre po crkvi, koliko joj je dopuštao ponešto ukočeni vrat i tijelo. Sva ta crkvice sa slikama, oltarima, s križevima i svijećama, sve je to puno božanstva, u sve će to noćas ući mladi Špasilj. Svemu tomu trebalo bi da se pomoli. Ta eto, sve je to zove i više: Koliko si nam se puta utekla i mi smo te zagovarali pri Gospodinu! Moli se i nama! — —

(Svršit će se.)

Zapreka.

Napisal *Stranjski*.

Gospod župnik ograjski je odložil prečitani škofijski odlok z dne 25 aprila 18 . . št. 333.

Posinel mu je resni veli obraz. Vedno vedro in jasno oko mu je plavalo v mokrotni megli. Nekako plašno se je zagledal v modrobarvani strop in mislil, mislil. Truditi in mučiti je moral strtega duha, da je koncentroval vse misli na eni mučni točki. Vsi predmeti so se mu zdeli kakor strogi, pedantični vodniki, ki vale veliko krivdo nanj.

„Jaz naj popravim, odstranim, kar so zagrešili drugi!“ se mu je iztrgalo iz trpečih prs. „Ali naj pomore res sila, ko opomini niso imeli vspeha!“

Ustavil se mu je tresoči glas.

Obupan in skrajno užaljen se je zgrudil pred Marijino podobu na kolena.

„Sveta! — — — Božja!“ je vzdihoval v potrti, mračni duši. Jasni obraz Presvete pa je zrl nanj z melanholičnim žarom rajске

nedolžnosti. Bil je videti tako demonsko čist in jasen, da ga je mamil — — — —

Pomirjen je vstal gospod izpred svete podobe. Vzel je zopet v roko usodni list, pa ga zopet odložil. Hitel je na prosto, da uduši premučne občutke.

Po temnem megljenem koridoru se je sprehajal gospod kapelan in bil globoko zamišljen.

„Kaj Vam je, gospod?!“ se je začudil ta v eni sapi, neprijetno iznenajen, ko je zagledal svojega predstojnika, tako vznemirjenega.

„Sramota — — — Ni mi pomagalo, da sem mu zapretil s strogimi cerkvenimi kaznimi — — Ni zapustil grešnega razmerja — — —“ Naslonil se je ob sivi, stari steber. „Skof mi zapoveduje, naj ustavim pohujšanje; na vsak način — — —“

„In kaj mislite storiti?“

„Kaj družega kakor slušati? — — Kriv sem. — — Preveč sem zaupal svojim ljudem, a žal, premalo pazil na nje“ je izustil počasi z zategnjenim povdarkom.

„Ne bodite vendar čudni. Tega ne morejo zahtevati od vas, da pazite na vsak korak svojih kmetov. Sploh se pa take divje razmere tudi drugodi nahajajo.“

„Tega tudi nihče ne zanika. Ali razumte vendar! Odlešal sem, ker sem prizanašal in dovolj je: grešil sem. Nečistost, kaj mislite?“

„Poskusite z lepa!“

„Mogoče se da pridobiti za zakon, divjak!“

Kapelan je molčal.

Gospod je gledal v daljavo. Mirno, mrko, neobčutljivo je plavalo oko njegovo nad mlado, živo pomladansko naravo. — Z megljeno nejasnim upom se je vrnil po mračnem, osamljenem koridoru.

* * *

Med visokimi podboji vrat se je pojavila sesušena postave Sičeva. Boječe se je naslanjal ob sivobarvana podboja in motril tla v zadregi. Sapa mu je zastajala v grlu. Vsak hip se mu je vzbudila silna žalost, zato se je hotel hitro izkopati iz mučnega položaja in popraviti vsaj nekoliko, kar je zamudil z odlašanjem.

Melanholično je stopil župnik predenj:

„Človek, li veš, kaj si učinil s svojo nečuvveno, neobzrdano trdoglavostjo!? — — Zadostiti skoro ne moreš — pač — moraš. Popraviti moraš storjeno zlo, uničiti razmerje, ki rodi le greh in pohujšanje.

Glas se mu je tresel; bil je trd, odločen.

„Moraš! — — Poročiti se moraš!“

„Gospod duhovni, ne morem!“ se je odzval Sič.

Smelo je zrl gospodu v obraz. Na upala lica mu je stopila lahka rdečica. Bil je videti kakor hudodelnik, koji je preživel dolge dobe v smradljivi podzemeljski luknji, a sedaj hlasta po svežem vzduhu, da se ga nasiti, naživi.

Gospodu je zavrelo v glavi pri tem odporu:

„Tako? — — — Ne moreš? — — — Nečem!“ reci in prav boš govoril. Ostri glas se je izgubil zamolklo kakor daljni grom. Obrnil je pogled v žarki obraz madonin in nadaljeval, ne da bi ga pogledal:

„Sedaj se braniš? — — — Čemu si torej začel? Grešil si zoper svetne in cerkvene postave — — Pomisli vendar; sorodno kri si skrunil — — — Se še braniš? — — Vse gorje se zgrinja nad mano, ker sem ti prizanašal — — In ti se braniš — — Moraš — — vprav, ker ti je sorodna, se moraš poročiti — —

„Ne morem, gospod“ je dél čisto mirno in mrevaril klobuk med tankimi, suhimi prsti.

„In zakaj?“

„Ker mi je sorodna.“

„To te ne zadržuje, ako plačaš pristojbino.“

„A ta je previsoka.“

„Previsoka?“ je vzkliknil začujeni gospod. Izbuljenih očij ga je pogledal, a oni je stal mirno kakor granitni kip: brez duše brez življenja.

„In zato se nisi bal greha in nakopal meni toliko žalosti in obupa! Zakaj nisi povedal in oglasil tega poprej?“

„Ker sem vedel, da sem gotovo oproščen pristojbine, če začnete vi in me prisilite.“

„Tedaj to je uzrok!“ — — — — —

Ozrl se je v podobo Marijino in zdaj se mu je zdel njen obraz mil in dobrotljiv.

Gospod župnik ograjski je odgovarjal na škofijski odlok z dne 15 aprila 18... št 333.

Brandes.

(Svršetak.)

Ola Hansson veli na nekom mjestu u svojoj studiji o Jacob-senu: „Najstabilnije, jedino nepromjenljivo, zapravo najkarakterističnije u danskom karakteru je — njegova nestabilnost, ona gipka ćud, koja se odaje u svim osobnostima naroda, u pristupnosti za nove, moderne misli i u brzom shvaćanju i okretnom razumijevanju svih duševnih pojava“.

Ove glavne crte naroda danskoga oštro se zrcale iz djela i rada Georga Brandesa.

Ova ćud je i uzrokom, da je Brandes u sebi mogao združiti tako kontrarne nazore, uzrokom je, da je u običnom životu i u interesu pojedinca mogao kao politik ćutjeti demokratski, gotovo revolucionarski, a kao estetski čovjek cezarski, aristokratski.

Brandes u svojim filozofskim i političkim nazorima nije ni najmanje samostalan, kako to on i sam priznaje (veli: „to su ideje inteligentne Europe“). Na njega su uvijek utjecali veliki savremeni umnici i mislitelji (Mill, Nietzsche i dr.); on je samo znao njihove ideje prema svojoj individualnosti preinačiti, pa bile u tim idejama i opreke i protuslovlja.

Najprije je — kako je već spomenuto — tumačio Skandinavcima ideje L. S. Milla. Literatura, koja je iz tih ideja crpala svoju hranu, morala je nužno imati značaj opozicionalni prema starim vremenima. Brandesijanci ne vjeruju ni u što, u što su njihovi oci i praoci vjerovali. Oni su — kako se sami nazivlju — „slobodni duhovi“; ali oni sa svojim težnjama lebde malo odveć u zraku (ravnopravnost, najveća sreća, koja se ima postignuti s pomoću znanosti itd.). Radilo se o tom, da se obore predrasude, a istina da dodje na vidjelo, ako se o problemima debatira i prema tomu stvore zaključci. Ali baš tim debatama došlo je u njegovoj školi, u onoj isprva tako kompaktnoj masi, do antagonizma, svadja i zahtjeva, koji su stajali sasvim u opreci s onim idejama, koje je on propovijedao.

No čudno je, da je isti proces sa svim protuslovljima i oprekama nastao i u samoj duši Brandesovoj. I sve te opreke i protuslovlja bila su u njem isto tako slabo vezane, kao i u njegovoj školi. Uvidio je, da su devize revolucije: *liberté, égalité, fraternité*, (sloboda, jednakost, bratinstvo) samo puke fraze, odviše visoki ideali, koji se ne mogu postići. Sasvim naravno je onda, da je Nietzsche djelovao na njega, kao kakovo oslobodjenje.

No koliko godj stadija Brandes za svog života prošao i koliko se može s pravom govoriti o njegovim različnim stanovištima, ipak ostaje njegova glavna misao, na kojoj se sve temelji, jednako jednostavna i konzekventna. To je misao o slobodnoj misli.

A što znači ta „slobodna misao?“ — Znači u znanosti slobodno istraživanje, u poeziji slobodno širenje humaniteta.

Osvjedočenje o pravu slobodnog istraživanja i slobodnog širenja humaniteta je osvjedočenje o jedinstvu naravi, povjesti, čitavog bivstvovanja, jer sva istraživanja, koja je svako novo stoljeće rezultatima prijašnjih stoljeća pridodalo, dokazala su, da je ovo osvjedočenje istinito i potvrdila to s premnogim glasovima u svim jezicima. A zašto to osvjedočenje o jedinstvu čitavog bivstvovanja? Zato, da se osjeguramo protiv toga, da znanost ne bude rimokatolička u rimokatoličkim, grékokatolička u grékokatoličkim, protestantska u protestantskim zemljama, jevrejska, ako je obradjuje Židov, budistička ako je obradjuje Hindu. „Ako ne želimo“ — veli Brandes — „da imamo deset vrsti različitih istina, i ako se prizna, da imade istina neodvisnih od konfesija, nužno je da prihvatimo slobodnu misao“. Jer čovjek mora da misli svojim vlastitim moždanima, da stvori sebi svoj osobiti, originalni, pravi i po tom jedino vrijedni sud, i da ga širi, ne obazirući se pri tom na oficijelne autoritete.

Toliko o Brandesovu političkom i filozofskom radu, kojim je postao znamenit za svoju domovinu i za strani svijet. Nema gotovo nijednog skandinavskog pisca, koji ne bi bar jednom bio iskusio njegov utjecaj. Nevjerojatnom afinitetom umio je jednoga za drugim k sebi privući, pa ga razjasniti njemu samomu. Schandorph, znameniti danski novelist, veli o tom: „Što smo ja i mnogi drugi s menom više manje tamno iščekivali, no ne imali ni smjelogosti, ni talenta da izrekemo tolikom važnošću i tolikim žarom, te bi narod to htio čuti, sad se jasno i oduševljeno izreklo. Sad spoznah, da kao pjesnik svaki smije biti svoj „ja“ i da nije nužno raditi po šablonima. On mi je pokazao put, kojim da stupam“. No ne samo talenti drugoga reda, nego i najveći pjesnici skandinavski kao Ibsen, Björnson, Strindberg i dr. stupali su dulje vremena uporedo s Brandesom. Karakteristično je, da je gotovo svaka od ovih mnogih sveza trajala samo kraće vrijeme. Brandes je i sam propovijedao, da se pisac ne smije vezati uz druge: veliki talenti moraju prije ili kasnije poći svojim putem.

Svoju slavu Brandes je postigao tek svojim kritičkim radom. On se kao kritik dojmio besprimjerno, njegova djelatnost označuje novu eru u danskoj žurnalistici. Njegovi visoki zahtjevi prema književnosti, njegovo mjerilo ljepote, unutrašnje istine i moralnoga ideala prema poeziji bijaše nešto sasvim novo u kritici. Do njega nije nitko s tolikim zanosom, s tako dubokim shvaćanjem, s tolikom stilističnom vještinom govorio o važnosti umjetnosti.

Brandes je umio ocijeniti svako novo djelo književnosti ne samo s gledišta estetične kritike, nego ujedno pokazivao svezu tih djela sa svjetskim pojavama, što je osobito lijepo pokazao u „Moderne Geister“ (u njemačkom jeziku). Njega možemo nazvati uzgojiteljem danskoga društva, u najvišem smislu ove riječi. U svem je radikalan u pogledu religioznom, filozofskom, literarnom, što se osobito jasno vidi iz studija, sakupljenih pod imenom: „Det moderne Gjemnembrüds Moend“ (1883. 1891.), u kojima je procijenio skandinavsku naturalističku školu.

Pored svih svojih mana ostaje Brandes jedna od najsajnijih ličnosti modernoga doba. Ne smijemo samo o njem odveć strogo i ozbiljno suditi. Njegove su pogrješke bile sreća po Skandinaviju, one su podvostručivale njegov talenat. On je bio neiscrpiv u postavljanju problema; zašto da pitamo, odakle ih je uzimao?

No danas Brandes stoji sam, nadošla su druga vremena. Nastala je jedna od onih reakcija, koje sam Brandes drži nužnima. Zamijenio ga Ola Hansson.

Nasić.

Sodôbni slikarji in kiparji slovenski.

Piše *Fran Košak.*

I.

Naše javne razmere razvoju slikarstva niso posebno ugodne. Gmotne neprilike, s katerimi se ima boriti velika večina naših umetnikov, še bolj pa brezbriznost občinstva, ki ima še jako malo razvit umetniški čut, to sta dva glavna faktorja, ki ovirata krepk razvoj.

V kljub temu pa smemo upati na boljše prihodnjost. Kajti zraven slikarjev starejše šole se je pojavilo v poslednjem času nekaj mladih talentov, ki veliko obetajo. Ta mladi naraščaj nas je kolikor toliko seznanil z modernimi manirami in skoro z vsemi vrstami slikarstva. Dočim se je gojilo pri nas skoro do najnovejših časov z malimi izjemami le religiozno slikarstvo, razširili so ti mladi svoj program. V portretu, pokrajinskem slikarstvu, portretnem in humorističnem žanru se je v poslednjem času primeroma mnogo storilo. Pogrešamo samo še bogatih mecenov in pa občinstva, ki bi imelo malo več okusa in sploh več zanimanja za umetnost.

Izmed naših starejših sodobnih slikarjev se ni povspel nihče do popolne dovršenosti; vzrok je pri večini ta, da so morali vsled pomanjkanja gmotnih sredstev prežgodaj opustiti studije, čeprav so drugače nadarjeni. Med temi treba omeniti v prvi vrsti prof. *I. Franketa*, ki se je izobraževal na dunajski akademiji in potoval pozneje po Italiji. Zaslovel je svoje dni po portretih, ki se odlikujejo po krepkem modelovanju in finem, mehkeem inkarnatu, (portret Valvazorja, v naravni velikosti, v gradu Medji pri Kamniku).

Priznan portretist je tudi *Ljudevit Grile*, ki je studiral na beneški akademiji. Portreti njegovi so večinoma pasteli v precej dobri tehniki, pa brez fine karakteristike. Grile je poleg tega tudi pokrajinsk („slap Radomlje“) in cerkven slikar. Njegovo najboljšo religiozno delo je freska „Venčanje Marijino“ v župni cerkvi Železniški. Celotna kompozicija, ki se lahko vspenja v višavo, je dobro uravnana, dočim kažejo posamezne osebe nekako šolsko neokretnost.

Drug religiozen slikar starejše šole je *Simon Ogrin*. Njegov karton „Umor Galeazza Viscontija“, za katerega je dobil na beneški akademiji prvo darilo, je izborna, dramatično oživiljena kompozicija, ki se sme prištevati najboljšim slovenskim slikam. (Original v deželnem muzeju.) Iz Ogrinovih akademičnih let datirajo tudi ilustracije za Stritarjev „Zvon“ (l. 1879.). To so z ogljem risani prizori iz domačega življenja, ki so pa različne vrednosti.

Poznejše Ogrinove slike so dokaj slabše. Freske v Škofji Loki in v Polhovem Gradcu, sv. Anton pri Frančiškanih v Ljubljani, to so slike nedovršene v tehniki, nesimpatične v koloritu, z grozno šablonskimi obrazi. Sploh je mož izgubil sčasoma vso ustvarjajočo

moč, prikazen, ki se pri naših slikarjih mnogokrat ponavlja. Dokler študira, navdaja ga še neka idealna navdušenost, tedaj se čuti umetnika, — toda pri slabi materialni in moralni podpori ga to kmalu mine, in ponižati se mora do navadnega kruhoborca, rokodelca, ki dela samo zato, da se preživi.

Med starejšimi slikarji-samouki, ki so pa bolj provincijalnega pomena, sta se edino *Koželj* in *Bradaška* povzdignila črez nivô navadnega diletantizma; akoravno se — samouka — nista mogla otresti vseh diletantovskih manir, sta vendar tekom let v tehniki lepo napredovala.

Tem slikarjem starejše šole se pridružuje generacija mlajših.

Brat pokojnih Šubicev, Alojzij, se je izobraževal v Monakovem in stopil pred naše občinstvo najprej z dvema kopijama po Rubensu. (Ujetje Samsonovo in Helena Tourment, last dr. Tavčarja.) Sicer ne dosega ženijalnih bratov niti v eleganci potez, niti v koloritu; vkljub temu se mu ne more odreči precejšna dovršenost v tehniki. Njegov „sv. Volbenk“ je realistična slika v moderni koloristiki, ki kaže vpliv monakovske šole; kot portretist je znan po celoživotni sliki domorodkinje Murnikove in pesnika Hribarja. Freske na Skaručini je prenavljal skupno z akademičnim slikarjem *Sternenom*, ki je drugače znan po nekaterih risarijah v „Dom in Svetu“.

Pred leti je hvalila kritika portretne studije slikarja *Gvaiza*. (Stara žena z naočniki, menih, protestantovski pastor.) Večjo pozornost je vzbudil *Ivan Grohar*, učenec dunajske akademije, ko je razstavil pred 3 leti svojo „sv. Družino“. To je slika, izvršena v svetlo-temni tehniki (claire-obscur), ki je znak starejše dunajske šole. V tej tehniki je izvršil Grohar pozneje še več del, med temi dve precej dobri žanr-sliki in še eno „sv. Družino“, ki pa ne dosega prve. Prav Groharjeva posebnost je, da hoče na svojih religioznih slikah verski moment povdariti edino s to mistično svetlotemino, kajti drugače nimajo njegove slike nič religioznega na sebi. Celotnemu vtisu njegovih slik mnogo škoduje prepovršno risanje, neproporcionalni deli teles in druge nepravilnosti v risanju, kar se opaža posebno na prej omenjeni drugi „Sv. Družini“ in pa na ilustraciji k Prešernovi „Nezakonski materi“. Brez teh nedostatkov je žanr-slika „Pred poroko“, ki je bila prodana v Zürich-u. Najboljša Groharjeva slika je vsekakor „Sv. Helena“, ki je slikana v polni svetlosti: tu je risanje pravilno, zlasti je dober kolorit, ki spominja na kolorit Jurija Šubica.

Poskusil se je Grohar poleg tega tudi v pokrajinskem slikarstvu, kar se mu pa ni obneslo. Onidve triglavski pokrajini, ki ju je lani razstavil, imata komaj vrednost slabih diletantskih poskusov. (Dalje.)

Reforma srednje škole.

I.

Školsko je pitanje jedno od glavnih dijelova današnjeg kulturnog nastojanja, jer baš škola glavni je faktor obrazovanja u svakoj zemlji; ona je temelj svakom drugom prosvjetnom napretku, i prvo sredstvo, preko kojega djeluje i znanost i umjetnost. Za to je i pitanje školsko od vjekada zanimalo ne samo pedagoga, nego uopće obrazovane ljude. I tek preko mnogih promjena i borbi dospjeli smo do toga, da se danas bar u glavnom pokazuje neka jedinstvenost u školskim sustavima prosvjetljenih država. Najsirom slojevima naroda pribavlja obrazovanje pučka škola; inteligentnijem pak dijelu srednja škola, a u specijalnom pogledu sveučilište. Danas smo u glavnom složni u pitanju o prvjoj svrsi škole i nastojimo, da ih prema tome uredimo. Ovo osobito vrijedi za pučku školu, koja sve bolje donosi koristi; dok se u pitanju srednje škole još nije postigao sporazum, na kojem bi se mogla osnovati jedinstvena, uspješna osnova obučavanja.

Već u cilju nisu ljudi složni. Još od vremena, kad je cijela obuka bila u rukama svećenika-skolasta, kad se srednja škola smatrala u glavnom pripravom za teološke nauke, ostali su u našoj današnjoj srednjoj školi tragovi, koje je teško izbrisati: cijeli njen sustav ostao je u glavnom jednak onomu, kojim su se uzgajali Latinci srednjega vijeka. A u drugu ruku zahtjevi su našega života postali veći; danas ne samo da se pojam potpuno naobražena čovjeka promijenio i usavršio, — danas, kad se u Engleskoj, kako je negdje primjetio M. Nordau, govoreći o Lemaitreovu predavanju protiv klasičnog obučavanja, inteligencija i finoća ne mjeri već po okretnosti latinskoga stila, nego po eleganciji poteza, kojom mlad čovjek kreće veslom — naše su potrebe postale drukčije. Od teoretičara postali smo praktični ljudi; silan napredak u prirodnim znanostima potaknulo je to, što smo stali sami tražiti uzroke i indukcijom postizavati nove rezultate, makar se oni ne bi mogli deducirati iz naših tradicija ili iz onih stečevina, koje smo dobili na temelju nekih apriornih premisa. Induktivna metoda prouzročila je silan, upravo titanski napredak tehničkih znanosti: i tako je rasla potreba takvih ljudi, koji će, ovim novim sustavom mišljenja i istraživanja, znati u životu našem zastupati novu, nepoznatu dosada stranu ljudskoga rada i znanja. Ljudi teoretičari, formaliste, nijesu dostajali, valjalo je stvoriti nove. Kao što je one prve stvarala gimnazija, imala je ove druge stvoriti realka.

Realka — to je bila lozinka novoga pokreta. No pokazalo se, da se nova ta škola jednako slabo obazire na ono, što je ipak od teorije inteligentnu čovjeku potrebno, kao što se gimnazija slabo obazirala na praktičnu stranu. Realka je bila novi ekstrem, koji je zapuštao duh, a dizao kult stvari, realnosti. — Da se taj jaz ispuni, osnovala se realna gimnazija — neka vrsta jedinstvene srednje

škole, koja je imala da pomiri i u sebi spoji ta dva kontrasta. No ovako uređjena srednja škola s jedne je strane još više opterećivala učenike nego dosadašnje srednje škole, a opet — poprečni uspjesi nijesu se znatno unapredili. Pa makar ovako uređjena srednja škola stiče sve više simpatija, ipak se još uvijek radjaju pokreti, da se konačno ustanovi, što ima da bude srednja škola i kako da se uredi. U redovima naravoslovaca dižu se sve odlučniji i oštriji prigovori protiv klasičnoga obučavanja. Slabi rezultati, što se postižavaju, golem i nerazmjeran trud, što ga iziskuje izučavanje dvaju po oblicima i po sintaksi tako razgranjenih klasičnih jezika, obrazlažu njihove navale i daju pače samom Julesu Lemaitreu, koji je sam obožavaoc klasičnog genija i negdašnji profesor te struke na Collège de France, povod, da se digne protiv klasičke gimnazije. U drugu ruku nijesu neopravdani prigovori jednostranosti današnje realke, koja redovito uzgaja dobre tehničare — ali ništa više.

U mnogim državama ima već pokusa, da se reformira i realka i gimnazija, osobito u nekim manjim. No ni te pojedinačke reforme nijesu mnogo koristile. I u nas čute se nove potrebe; prije par godina izazvaše one polemiku između pristaše realke i pristaše klasicizma. Pa doista pokazuje se u novije doba, osobito inicijativom predjašnjega šefa nastave dra. Kršnjavoga, nastojanje, da se srednja škola što bolje uredi. Realke pretvorene su većinom u realne gimnazije; a u višim razredima stoji svakomu na volju, da se odluči za jedan ili drugi smjer prema svom budućem zvanju. Kao što je preuredjenje srednje škole trebalo u nas mnogo truda, ne će se ni sudbina srednje škole riješiti na laku ruku — to više, što ni drugi veliki prosvjetljeni narodi nijesu još na čistu, koji da put odaberu.

Čudno je, da do sada nije ni u jednom hrvatskom listu bilo govora o znamenitom pojavu, koji se tiče srednje škole. To je enquêta o srednjoškolskom pitanju, koju je u početku ove godine potakao novi bečki tjednik „Die Wage“. O tom hoću da zabilježim par bilježaka.

II.

„Die Wage“ pokazala se svijetu u početku ove godine s izrazitim kulturno-socijalnim programom. Karakterističan je već u prvom broju članak dra. Roberta Scheua „Culturpolitik“, u kojem on razlaže, kako kultura, ta najsnažnija vlast na zemlji, nema organa, nema onoga, što bi „u promet stavilo“ i raznosilo svijetom sve ono, što je ljudski duh kroz vijekove stekao, osobito pak one stečevine, koje treba da postanu pristupne najširim klasama. Tu zadaću ne ispunja dostatno ni štampa ni literatura. Treba da se stvore kulturne prilike, u kojima ćemo uživati nagomilano naše znanje, bez anahronizama i bez zahtjeva, kojima ne ćemo moći udovoljiti. To je „Culturpolitik“. Za to nije dosta radnički pokret, ni socijološko nastojanje: valja cijelu kulturu organizovati i unijeti je u život. „Das, was spruchreif ist, soll auch thatreif werden. Das, was gedanklich erreicht ist, soll auch reell erreicht werden.“ . . .

Da se zbilja budemo mogli potpuno služiti našim znanjem i u život unijeti sve kulturne stečevine potrebno je osim prosvjetnoga društva, koje bi bez političkih ciljeva imalo sjediniti inteligentne ljude, još nešto: preuredjenje škole. kako bi ona bila najbolja nosilica i najbolje oružje kulture. Pučka je škola prilično uređena: reforma gimnazije, to je još neobrađeno polje, na koje „Wage“ poziva spomenutim člankom prosvjetne radnike.

Bila je dakle odmah predložena enquéta, u kojoj će se sastati profesori sveučilišta i srednjih škola, dakle u prvom redu stručnjaci, a po tom i zastupnici šire publike. Već u drugom broju istoga lista moglo je uredništvo navesti lijep broj naučnjaka, koji obećaše sudjelovati. Potaknut već ovim uspjehom svojega predloga, dr. Scheu je odmah u 2. broju istoga lista pokušao nešto detaljnije razložiti, koje ciljeve treba da ima enquéta. Točke, u kojima bi trebalo da su svi članovi enquéte zajednički, jesu po njem ove:

1. Modernizovanje srednje škole t. j. ona valja da odgovara zahtjevima, koji se danas postavljaju inteligentnom čovjeku.

2. Ona treba da bude pozitivistička t. j. samo ono znanje, koje postaje radom i prenaša se u život, neka se u njoj goji. Samo ono, što je životu korisno, neka se uči u školi.

3. Valja smanjiti napor, koji troši sile učenika.

4. Socijologija i uopće poznavanje socijalnih problema treba da se čovjeku već u srednjoj školi prikaže.

Kod učenja povjesti valja da se srednja škola više obazire na njen ekonomski, materijalni dio, nego na „Stammtafel spanischer Königshäuser“. S tim valja da se spoji i temeljitije proučavanje umjetnosti pojedinoga naroda.

U naravoslovlju morat će se umnožati gradivo, jer ga sveučilište ne može da savlada.

Materinji jezik treba da se uči potpunije i bolje; osobito pak na izraz misli i na stil treba da se pazi.

Jedno treba da ostane nepromijenjeno: klasička naobrazba. No kako da se ta naobrazba postigne, je li bi za nju trebalo učiti oba jezika, je li bi se na korist klasičke naobrazbe mogla smanjiti filološka strana dosadašnjeg predavanja u grčkom i latinskom jeziku — to će odlučiti enquéta.

„Was wollen wir also? — pita dr. Scheu svršavajući svoje razmatranje. Wir wollen ein wirklich vorbereitetes, energisches, fröhliches, tapferes Geschlecht erziehen. Vor allem soll es die Schule nicht hassen. Ohne Freude wird nichts Erfreuliches“. . .

Ovo bi po dru. Scheuu imale biti glavne konture reforme. Tako preustrojena srednja škola imala bi se natjecati sa starom i uspjevati pored star — pa bi se pokazalo, je li bolja od nje ili valja misliti na još dublju i ozbiljniju reformu.

U enquétu obećala su pristupiti mnoga znamenita imena, — pa je to već jamčilo za ozbiljnost pothvata. U prvim sastancima članova izradila se osnova, po kojoj će se raspravljati o reformi: u osnovi je odlučeno najprije baviti se reformom gimnazije, a onda tek reformom realke.

Osnova je, objelodanjena u 3. broju „Vage“, ovakva:

I. glavni dio. Glavna misao: Gimnazija pruža jedinu, oblatnatu, prpravnu naobrazbu za studij na četiri fakulteta. U drugu ruku ona je škola za opću naobrazbu bez obzira na buduće zvanje. Postizava li ona ovaj cilj?

A. Izradit će se referati o vrijednosti današnje gimnazijalne naobrazbe s obzirom na to, koliko ona vrijedi. Kao pripreve za svenčilište (za filozofsku struku, za historijsku, naravoslovno-matematičku struku, za pravnu i državno-znanstvenu struku, za teoretsku i praktičnu medicinu i za teologiju).

B. Kako gimnazija pribavlja opću naobrazbu?

1. Referat jednoga profesora filozofije.

2. Referat jednoga znamenitog pisca.

Iza svakog referata slijedi debata. Na kraju svakog referata referenti će posabrati temeljne točke svojih razlaganja.

II. glavni dio: Misao vodilja: Valja riješiti ovu antitezu:

Teza: U srednjoj se školi premalo uči.

Antiteza: Svi priznaju, da se djaci preopterećuju.

Možda bi se dalo riješiti ovako: Uzrok tomu, što je mnogo truda, a malo koristi, može biti trojak: ili se uče suviše stvari, ili se zlo poučava ili se zlo uči.

Po tom valja dakle da se istraže:

1. predmeti, koji bi se sasma ukinuli ili smanjili (grčki? latinski? filozofska propedeutika? vjerouka?) Za svaki dva po dva referenta i po dvije debate.

2. pedagoška strana: pripravno obrazovanje učitelja srednjih škola u stvarnom i pedagoškom pogledu.

3. učenici; a) pravo dobrovoljačke vojne službe i srednja škola b) preopterećivanje učenika u kući (učenje glazbe, plesa i jezika itd.) c) kućni učitelji d) nejednaka darovitost učenika. Po jedan referat i debata.

III. glavni dio. 1. Djački pokreti. 2. Prikazi u kojima će se poređiti školski sustavi u prosvjetnim državama.

IV. glavni dio.

Predlozi o reformi.

1. Detaljna reforma u okviru sadašnje srednje škole:

- reforma učevne osnove po pojedinim predmetima;
- predmeti, koji se moraju tek uvesti;
- vježbanje tijela (školska higijena);
- pitanja o sadašnjem uredjenju, po kojem se u višim razredima opetuje i popunjuje gradivo, koje je već u nižim razredima uzeto;
- pedagogika (klasifikacije, preparacije, pojedinački ispiti, školski red, postupak s djacima, matura);
- pitanje o školskoj biblioteci.

2. Glavna debata o tom, je li treba da se sustav popuni ili izmijeni:

- jedinstvena srednja škola?
- je li bi se ukinulo osamgodišnje trajanje obuke, i preuredile pučke škole?
- je li bi se ukinuli razredi?

VI. Izradba spomenice.

Kad se enquêta sastala, povelala se u prvoj sjednici, na kojoj je dr. Rudolf Lothar, izdavaatelj „Vage“, u ime uredništva svoga lista pozdravio sakupljene, rasprava o osnovi samoj, a u budućim se sjednicama crtali referati i razvijale debate o pojedinim točkama prvog glavnog dijela osnove. Rezultate od tih 7 sjednica pobilježio je sam dr. Scheu i „Vaga“ izdala u svojim priložima, a kasnije u posebnoj knjizi. Naslov joj je: „Was leistet die Mittelschule?“ Kako su u knjizi sadržani odgovori na to pitanje od mnogih uvažanih pisaca i naučenjaka (Gomperz, Menger, Federn itd.), a i po sebi su važni za pitanje o reformi, razložit ću u glavnim crtama sadržaj te knjige.

Mlada Hrvatska.

Prodja knjiga i djaci. U novije vrijeme upravo s ponosom gledamo, kako se svaki čas u knjižarskim izlozima pokaže koja nova knjiga. Tu se u jednu ruku javljaju pokušaji, kakovih u nas do sad nije bilo, a u drugu ruku opet kao da se je započeo nekaki književnički rat. Ima ih do duše, koji se toga boje, no misaoni ljudi uvidjaju, da to može biti jedino na korist razvitku naše literature. To je jedno; a drugo je opet to, što se time u publici pobudjuje veći interes: jer nema sumnje, da se baš poradi toga kreševa više čita i više — misli, ako već ni za što drugo, a ono zato, jer se gotovo već posvuda govori o tom — — pak „moraš i sam da o tome nešto znađeš“ . . . Uz to pridoniješe dosta tomu i nekoji naši listovi, koji kao da u našu noviju literaturu unašaju nešto više života, ili su opet baš svojim pisanjem imperativno nabacili incijativu, da se povede riječ i o onom, o čem se prije blaženo u nas šutjelo, i ako se moglo predviđati, da nam treba biti pripravnima za to.

Prilično zanimanje za to opaža se i medju djacima — i ako ne medju svima jednako — no da toga u istinu ima, najbolji je dokaz naša „Nova Nada“; — a svakako je simptomatično, da i oni sa nekakvim zanimanjem čitaju, gledaju i prate, što se oko njih događja. No to još nije dosta, osobito ako pomislimo, da je tako manje više samo u Zagrebu, dok se na mnogim provincijalnim srednjim školama o tom gotovo ništa i ne zna. Mi bismo svi bez razlike morali jednako nastojati, da se što bolje uputimo u sve to, da što bolje proučimo taj noviji pokret u literaturi, koji se sada možda još u mnogočem prikazuje kao nekakva nervozna trzavica ili jak disonantan akord — ali će bez sumnje, ako baš ne pobijedi u ovoj formi, u najgorem slučaju svakako ostaviti jakih tragova u našoj literaturi. To treba da imamo na umu, jer je to za nas djake — najmladju generaciju — napose od velike važnosti, budući da se nalazimo na nekakvome prelazu k nečemu novom, česa možda još pravo i ne poznamo i ne shvaćamo. Nas po svoj prilici čeka još mnogo toga u životu, što ćemo morati ili provadjeti ili proti čemu ćemo se morati boriti; i u jednom i u drugom slučaju valja da se junački oboružamo, hoćemo li dobro sebi i narodu svome.

A kako ćemo to?

Nikako drukčije, nego da učimo i da se naobražavamo — kako je u našem programu istaknuto — i da kupujemo, čitamo i prončavamo sve, što nam novija literatura pruža . . . Da kupujemo? — U nas je istina Bog dobra većina djaka siromašna, no ipak će se malo koji naći, komu baš nikako ne bi bilo moguće, da sebi pribavi barem najvažnije produkte. Toliko ima medju djacima tih potreba i potrebica, koje više puta stoje dosta novaca, a uz malo požrtvovnosti i samozataje mogao bi ih se svatko lako odreći, to više, što se ni iz daleka ne mogu porediti s ovom svrhom. Ta svi znamo, kako je u nas s prodjom knjiga. Ona je ograničena — izuzevši književna društva — gotovo bismo rekli jedino na Zagreb. Ne bude li osobite reklame i agitacije, pa uz to ne štampa li se djelo baš u Zagrebu — još je slabije. To vrijedi za sve, a osobito za novije naše produkte. Odatle dolazi, te i ponajbolji naši pisci rijetko izlaze na svoju ruku s novim edicijama, a ako već i izadje koji, čini to upravo s nekim strahom. „Matica“ pak sama ne može toliko knjiga izdati, a kad bi i mogla, ne bi možda za mnoge stvari bilo umjesno, da ih izdaje, bilo s toga, što su možda prolazne vrijednosti, kakovih se stvari više puta radja za tako zvana literarnoga rata, — bilo opet s toga, što njezine edicije izlaze tek koncem svake godine, a nezgodno bi bilo tako dugo čekati na priliku na jednu kritičku brošuru, studiju i tako što.

Tko da tome doskoči i kako da se pomogne? Mecenatâ nemamo, a kad bismo i imali, kakova korist, da se knjiga štampa, pak da leži u prašini po knjižarama! Knjige treba kupovati! A tko ih u nas kupuje? — Naši ljudi obično vele: „narod“. Nesretni taj „narod“! Bog zna, što misle oni pod tom riječju? Uzmimo evo konkretan primjer: „Matica“ ima neko 12.000 članova; a po tom bi maksimalno tek na svakoga petnaestoga inteligentna čovjeka došlo, da je član „Matice“. Proporcijonalno nije mnogo bolje ni sa „društvom sv. Jeronima“. — A koliko još ostane tih nesretnih knjiga i ne razrezanih!

Ako je tako sa društvenim, što tek onda mora biti sa privatnim edicijama bez obzira na to, što malo koja izidje u više od 500 primjeraka, a kraj svega toga još ih je manje, koje doživu „preradjeno i popravljeno“ drugo izdanje? — No manimo se refleksija! . . .

Tomu bismo mogli i morali doskočiti mi, djaci, koliko više možemo, jer je i u interesu naše literature, a još više u interesu nas samih. Nama je pače dužnost, da uz školu — kako već toliko puta naglasismo — i uz obligatne nauke svoje što više pratimo literarni život, a osobito noviji pokret u književnosti, i da sami kupujemo knjige. Time bismo u jednu ruku omogućili lakše izdavanje, a u drugu ruku čitajući izvršivali bismo veliku svoju dužnost i prema sebi i prema domovini.

Nego ipak dosta ih je malo, koji bi i uz dosta velike žrtve mogli da svestrano udovolje toj dužnosti, jer je s jedne strane toga mnogo, što bi svaki djak morao imati i čitati, a s druge strane — kako već rekoh — djaci su dobrim dijelom siromašni. I tome ima pomoći, osobito za djake u provincijalnim gradovima, gdje im nije tako lako doći do svega kao recimo u Zagrebu. Tamo bi se moglo ovako urediti. Rado da je svagdje na gimnaziji učenička knjižnica. Ne bi li li bilo zgodno, da djaci s dozvolom ravnateljstva u njoj imadu i svoju čitaonicu? Za dobavljanje beletrističkih i znanstvenih

listova i novih knjiga mogli bi davati prema potrebi mjesečne prinose. Tako djaci ne samo da ne bi bili knjižnici na teret — ako je uopće moguće i pomisliti — nego bi joj pače i koristili, jer bi svi listovi i knjige svake godine ostajale knjižnici . . .

Uza to bi ipak svaki djak morao nastojati, da koliko više može sam za se kupuje razna književna djela, jer se samo tako možemo nadati, da će prodja knjiga u nas na bolje krenuti, a time će bez sumnje i književnost još bolje napredovati.

Kad smo već kod toga, ne možemo nikako, da ne upozorimo naše drugove djake na još jednu vrlo važnu stvar, koja se tiče našega lista. Ima ih, koji se čude, što nam financije nijesu bolje. A kako će, kad gotovo polovica preplatnika nije platila još ni lanjsku knjigu? . . . I na to ne bismo smjeli zaboraviti, jer pothvat naš nije nikakva spekulacija, jer kad bi nam bile financije bolje, mi bismo to upotrebili jedino na povećanje i poljepšanje našega lista. — Dakle, braćo djaci, ne zaboravimo i na to! — Treba da mislimo sami na svoju budućnost!

J. Grgačev.

Mlada Slovenska.

O naših ženskih pripravnicah. Dobri učitelji so pogoj dobre šole, zato so učiteljske pripravnice jako velikega pomena ne le za šolo ampak za ves naroden napredek. Dobri učitelji, dobri učenci, to je povsem logično in človek si ne more misliti naobratno.

Tu se hočem ozirati le na ženske učiteljske pripravnice.

Današnje učiteljske pripravnice so skrbno in redno sestavljene, a vendar je zelo dvomljivo, jeli vztezajo svojemu namenu.

Materijal, iz kojega se prikrojajo učiteljice, je precej namešan: hčere uradnikov, posestnikov, trgovcev v mestih in poleg še revnejše iz vseh krogov.

Smemo jih deliti na tri dele. V prvem delu jih je največ in te so take, ki se uče za učiteljice za to, da si kedaj služijo kruh, to je v kratkem — študirajo, ker morajo. Druge študirajo že bolj tako, šola jim je „das Mittel zum Zweck“. Mogoče namreč, da se v teh štirih letih dobi kaka pripravna partija in šola se z veseljem obesi na kol. Če pa tega ni, no vsejedno dobro. če ima človek kaj trdnega za vsak slučaj. Tretje so take, katerim ni treba samim služiti kruha in študirajo le po želji starišev, da se bolj iz brazijo. Tacih, ki bi študirale edino le iz veselja do poklica, tacih je silno malo.

Po prebitem vzprejemnem izpitu čutijo se vse te petnajst, šestnajtletne kandidatkinje učiteljskega stanu nekam posvečene, povzdignjene nad ostalo ženstvo. Vsaka misli: „Moj Bog, kaj sem že sedaj“, in vsaka se po možnosti trudi, da temu stanovskemu domišljavemu in nespametnemu ponosu ne dela sramote. Domišljavost in nadutost naših preparandkinj je že v obče znana. In čem manje ima katera možgan, tem bolj visoko nosi glavo.

Da je to za nje same najbolj škodljivo, se lahko dokaže. V svoji vzvišenosti zde se jim privatne študije neumnost, in vsak človek, ki nima pedagogike in metodike v malem prstu zdi se jim za svetovno kulturo daleč

zaostali bebec. Kake dobre in priljubljene učiteljice bodo kedaj iz teh domišljavih bitij, si je tudi lahko misliti.

V šoli sami se tudi od vseh profesorjev in učiteljic vzvišeni poklic učiteljstva povdarja dostikrat dovolj, da se mlade pripravničarke smatrajo same sebe za neka odbrana bitja. Učiteljski poklic je res vzvišeni, sveti poklic ali prevdariti je treba, da je le takrat vzvišen, takrat svet, kadar se tudi tako izvršuje. Ne zadostuje, da ima le katera diplom v žepu, da jo že obseva nimbus zaščitnice in dobrotnice otrok — v duševnem oziru namreč, — treba je še vse kaj drugega.

Kako bo taka dobro učila, kateri je nje poklic le edino za to, da potegne vsak mesec tiste svoje goldinarčke, ki vedno vzdihuje in javka nad neumnimi otroci in nad trdo neusmiljeno osodo, ki jo je obsodila v tako nehvaležno mučeniško delo! Kako se bodo otroci česa naučili, če se gospodični učiteljici na katedru dolzega časa zdeha. Kakšna učiteljica je kaka razvajena hči mestnega uradnika, katere oko se studom obrača od nje neestetičnih bosonogih otrok! Kako naj otroci ljubijo svojo učiteljico, kako naj z veseljem slušajo nje pouke, če prezirno obrača svoj občutljivi nos od te kmetske atmosfere, ki veje iz oguljenih in okrpanih oblek njene šolske armade!?

No sicer je pa znano, da v pripravnici zadostuje, če se lekcije prav gladko odbrenkajo, pa da se ne pregreši zoper disciplino, pa se doseže zlatih zaslug! Naloge se delajo vse po istem načinu. Da učenka vporablja izraze, katerih profesor ne priporoča, če napiše malo menj ali malo drugače, po svojih mislih nalogo. ej, to je prepovedano. Misliti se sme le kakor misli gospod profesor.

In slovenščina, ta tudi nima milosti pri večini naših preparandkinj. Človek se kar čudi, da te kandidatkinje, ki bodo čez nekaj časa postale učiteljice slovenskih otrok, slovenski skoro govoriti ne znajo. To je ščebetanje in žvrgolenje, ko se odpro vrata izvoljene hiše, in se vsuje na ulico celo krdelo naših gospodičenj; toda prav zelo dober posluh mora imeti oni, kateremu se posreči ujeti kako slovensko besedo. In kaj bi kdo govoril še le o tistem koketiranju z častniki, o tistih spletkarijah z dijaki in pripravniki, s katerimi se nadebudne gojenke preparandije pripravljajo na „sveti njihov poklic“.

Naravnost, groza je študirati nekatere eksemplare teh „bodočih lučij na učiteljskem polju“. Tistih šolskih predmetov se še nauče, a o pravem namenu učiteljstva ne vedo ničesar. Pedagogike se napilijo kakor vsake druge stvari, a Bože moj, nekaj drugega je praksa nego teorija. Sploh se jim pa tudi še vzame vsaka prilika slobodno misliti; vse mora iti po isti šabloni.

Poglejmo šolsko knjižnico! Spisi Karl May-a so še najbolj, kar je teh dragocenih knjig, o slovenski knjižnici niti ne govorim, ker res ni vredna besede. — In iz tega naj srkajo gojenke duševne hrane, to naj jim razširja razum!?

Pa si predstavljajmo potem tako junakinjo, ki se k večjem zanima za modo, kako kje v kakem gorskem zakotju deluje v blagost mladine!! —

Mislimo si hčer uradnika, ali naj bo mestnega obrtnika, ki še živ dan ni prišla v dotiko z našim kmetskim ljudstvom, pa si jo mislimo kaj in kako uči kmetske otroke. Življenje njihovo, njihovi nazori in razmere so ji temna uganjka, katere se tudi ne trudi razrešiti. Ona uči gori na katedru kar in

kolikor je ukazano v učnem načrtu, če jo otroci razumejo, če jo imajo radi ali ne, kaj je to njej mar, kaj njej zato, če se boje otroci šole kot hudoba križa! — In če bi ji tudi kaj bilo na tem, ko bi imela res pravo in resnično voljo prav in natančno storiti svojo dolžnost, kaj pomaga, če ji je ljudstvo tuje, kakor ona njemu.

Če se hoče res doseči kaj vspehov, praktičnih vspehov, čsnujejo naj se na pripravnici kurzi za proučevanje praktičnih stvari, — z eno besedo, gospodinjstva, kakoršno vporablja skrbna gospodinja na deželi. Če pa primanjkuje časa, skrčijo naj se primerno drugi predmeti. Mislim, da učiteljica v prvih razredih ljudske šole kaj malo rabi, kaj vse so počenjali stari rimski in grški bogovi, prav koristilo bi ji pa vedeti malo več praktičnih stvari. Za ponavljajno šolo bi ji bilo to skoro neobhodno potrebno, posebno, če bi se iste osnovale malo drugače, kakor so zdaj. Učijo se te revice cela štiri leta raznih finih del, katerih celo svoje življenje ne potrebuje nič, k večjem, če si kedaj vsjije ime v žepne robce, naproti pa plačuje velike zneske šiviljam za napravljanje in popravljanje obleke.

Kaj bi ji škodilo, če se nauči v takih kurzi kuhati juho in peči kruh!

In učenke, ali bi ne imele rajše svoje učiteljice, če bi jim prijazno pokazala, kako se zašije pretrgano krilo ali okrpajo preguljeni rokavi, kakor če v svoji vzvišenosti in nežnosti obriše vselej roke, kadar prime kako otroško tablico v roko.

Učiteljice naj si zapomnijo: priljubljene morajo biti in ljubiti morajo svojo mlado čredico, drugače ne bo vspehov.

In naše pripravničarke naj se resno pripravljajo za svoj poklic, ni malenkost, ki jih čaka. Saj so vendar skoro vse Slovenke, otresejo naj se tujega duha in vpliva, odlože ta nemška ogrinjala, ki jim pačijo lica, pridno naj prebirajo knjige, opazujejo ljudi, odgajajo same sebe, da bodo kedaj vredno gojile, navduševale in učile za novo borbo, novo delo mladi naraščaj našega naroda!

Šola nikakor ne zadostuje, zakaj ne bi tudi same vporabile časa, če poduk ni uravnan prav; mari jim kdo brani, da same prisvoje svoje nazore o življenju, na podlagi resnega truda in opazovanja. Nikakor ne bo zaman njih trud, če bodo kedaj kot učiteljice storile vse, kar jim pripuščajo moči v blagost mladine, a ne samo, kar jim vevajajo paragrafi učnega načrta. — Ne brezdelno čakati boljših časov, takoj je treba poprijeti se dela in če ni drugega plačila, plača se trud z zavestjo, da se je storilo vse, kar so pripuščale moči!

Od uredništva.

Ker se nam je nabralo že precej spisov od letos, nekaj pa jih hranimo še od lani, katerih zaradi nekkih nedostatkov nismo mogli objaviti, zato hočemo tu v kratkem odgovoriti onim pošiljateljem.

Pesnj nam je došlo največ; izmej katerih so nekatere prilično uspele, a imajo v celoti nekaj na sebi, kar nam ne ugaja. Tako kaže n. pr. pesem

„Kapljica“ precejšnje zmožnost in spretnost dotičnega pošiljatelja, kar se tiče verzifikacije; toda pesem je za svojo vsebino mnogo predolga in sploh ima mnogo drugih nedostatkov na sebi. Ne vemo si tega razlagati, da nam prihajajo skoraj same ljubavne pesmi; saj je vendar mnogo drugih pesniških snovij, ne pa samo ljubezen, o kateri je jako težko povedati še kako novo misel in je to sploh eden najtežavnejših predmetov za dobro opevanje. Nam se dozdeva, da se boje naši pesniki malo resnejšega premišljevanja in truda, da bi se bolj zamislili v življenje in si pridobili na ta način novih snovij in globočjega čuvstvovanja. Kar se tega tiče bi nam mogli biti hrvatski dijaki v marsičem v vzgled. Med mnogimi drugimi še slabejšimi proizvodi smo rojeli ljubavne pesmi: Čakaj, čakaj lovec mlad, Tantal, Krilce rudeče, katere nas navdajajo z nado, da bi dotičniki mogli spisati še kaj boljšega, ako se hočejo potruditi. Seveda je treba zato precejšnjega učenja; treba je čitati dobre vzornike in si na ta način izboljšavati okus. Nadalje smo prejeli nekaj pesnij, seveda ljubavnih, (Sen, Njen poljub, in dr) katerim nimamo drugega očitati, kakor da nimajo nič novega, nič krepkega na sebi, a jih ne moremo porabiti, ker, kakor že rečeno, takim ostarelim motivom v „N. Nadi“ ni prostora. Nekatere pesmi se bližajo dekadenci, a kažejo, da njihovim duševnim očetom manjka pravega pojma o dekadenci (Na ples, Ker vem); te dve pesmi sta prenapoljnjeni tujih izrazov, ki so med seboj brez vsake prave zveze; pisani ste obe v bombastičnem slogu, brez jedra, da po prečitavi pesmi niti ne znaš, kaj si čital. Mi svetujemo pošiljatelju teh dveh pesnij, ki je v obče pokazal precej talenta, naj ne zaodeva svojih pesnij v tako težavno, raztegnjeno obliko in naj ne ne izliva svojih mislij v doneče a prazne fraze, temveč naj skuša ostati v početku čim naravnejši. Sicer pa so pokazali vsi ti pošiljatelji, katerih proizvodov smo se tu doteknili, nekateri malo večjo, drugi zopet nekoliko manjšo pesniško zmožnost; a pri vseh smo opazili, da jim manjka prave pesniške izobrazbe. Torej dobre vzornike v roke, zamislite se malo globlje v življenje, poiščite pripravnih snovij, ne pa vedno na novo premlevati starih ljubavnih motivov, in potem — bomo videli.

Izmed prozajičnih spisov nam je došla med drugim humoreska „Goljufiva nada“, ki je pisana v gladkem slogu in ima tudi precej živahno dejanje, a je konec preslabo obdelan, ker tiči glavni moment v usodnem naključji; a tudi, ko bi se konec predelal, je humoreska vsled njene tendencioznosti za nas neporabna. Dotični pošiljatelj je pokazal, da ima jezik precej o svoji oblasti in da postane sčasom, ako se ne boji truda, še dober pisatelj. Na vprašanje, ako „N. Nada“ vzprejema tudi potopise, odgovorjamo: da; toda mi opozarjamo, da je dobre potopise, ki bi bili zanimivi in poučni sestavki, ne pa samo golo naštevanje, pisati jako težko, in da je treba zato precej vaje, ker „brez truda večno se ne da živeti“. — Spis „Nekaj o sreči“ ne odgovarja programu našega lista, in ga zato načelno ne moremo porabiti.

Čitatelji so gotovo opazili, da smo vzprejeli v list nekatere pesmi onih dijakov, ki so že stopili iz srednjih šol in na ta način nehali biti naši sotrudniki; mi smo to učinili zato, ker so nam bili dotični sestavki doposlani še lanjsko leto, a jih vsled prepričlega prostora nismo mogli uvrstiti.

— G. Bogomila. Ker ste tudi Vi že stopili iz kroga naših sotrudnikov — dijakov, zato ostalih pesnij — žal — ne moremo objaviti, ker jih imamo

od srednješolcev dovolj, in zategadelj odklanjamo kar najhvaležneje vsako nadaljno pošiljatev.

Da bode „N. Nada“ v resnici zrcalo vsega, kar misli in dela naše srednješolsko dijaštvo, zato vabimo vse naše pesnike in pisatelje srednješolce v naš krog, da združenimi močmi čvrsto korakamo naprej in povzdignemo naše glasilo na še višje stališče. Per aspera ad astra.

Literarna kronika.

Luje knez Vojnović: Dubrovačke elegije. (Dojmovi.)

„Bistre vode pjevajući slaze. I rascvačeni lovor priča sadovima ljubica, kako su Epidaurski uskoci imali u tvrdomu osvajačkome srcu sne velikijeh Gospara, potrebu božanske dokolice . . . Ne bučite. Prodžite mirno, s grančicom u ruci, kroz perivoj. Veliki Pan ovdje spava. Svrha je ovdje tisućljetnog Jadranskoga žamora, epitalam jednoga svijeta, koji je na vratima lugova sam sebi napisao ove usudne riječi: „Osnovah, Vladah, Plačem“. I bistre vode pjevajući slaze“ . . . — Ovakvo završuje zadnja elegija u prozi od Luje kneza Vojnovića. To je onaj bezutješni vodiljni akord, koji se javlja u svakoj od 15 elegija, što su „nikle na grobovima, a iz njih viri jedan sujet, neznan i nerazumljiv današnjem koljenu, i koji je zaspao malo po malo za vazda“. — „Na pogled tolikoga rasula plač duše za nepovratnijem dnevima moga Grada stvorio je ove pjesme u prozi, svaku od kojijeh je pisac prije u sebi duboko osjetio, pak bacio na hartiju onako, po Božiju, da prošeta svoju melankoliju“.

Knez je Vojnović tužan kao ponosni patricij rimski, što bi se tužio, da ustane iz groba. Ovakva je dispozicija izazvala Götheove „Rimske elegije“, ovakav duh vije u Krasinskovu uvodu „Iridiona“. Patricij velikoga grada, koji je slušao tajinstveni govor mrtvoga sjela Slobode, mrtve majke Jugoslovenstva, plače svoj Dubrovnik — taj „Rim, koji nadživio bješe sam sebe u tom pristonu Slobode. Rim sa širokim, oblim svodovima, Rim u medievalnoj izbi alkimiste, u igri krilatijeh Amora; Rim na tronu mudroga Svetitelja, u kom su Michelozzo i Orsini, dva romanska graditelja, htjela da zaglave nedovršeni san Romanizma, spoj Rima i Mletaka, — zadnji priston zapada, gdje ljepota slovinskih vila, udružene s Italskijem posmjehom zaigra skladno kolo. Ali jednog zimmjeg dana iznješe iz Orsinijevog interkolumnija Dubrovnik — mrtav. I sada se jedna četa vojnika penje i ulazi u tvrdjavu Lovrijenac. „I nitko od tjih prostijeh seljaka ne sluti, da se na arhitravu onijeh tamnijeh vrata čitaju one, današnjemu koljenu nerazumljive riječi: „Non bene pro toto Libertas venditur auro“. A tudji momci posjetnici i turiste „po prostranijem zidovima vlasteoske kule pišu imena u jezicima nepoznatijeh, tudjijeh zemalja“.

Tako bol zna osjećati samo jedan dubrovački knez, jedan od vlastele, koji sluša legende, kako lebde nad mrtvim gradom, koji razumije svaki kamen, koji zna sjajnu prošlost republike, što je evala, dok se tamo preko Italske općine klale u neslozi republike, koja je gledala moć Islama i ostala netaknuta, kojoj su se uticali izagnani kraljevi velikih država. Tako bi nekako pi-

sali Gundulić i Palmotić i drugi slavitelji Dubrovnika i slobode njegove, da danas ustanu iz groba.

„Opustio je veliki teatar... Uštureni, suhi, neumoljivi, prostrana orizonta duše i tijesna srca, snijevahu oholi graditelji besmrtnost za onaj mali svijet, što smjelo podigoše da živi od buke talasa i tjeskobe hridi. Izažeti od tisućljetne borbe, preživjeli anahronizmi, jedau po jedan legoše ovdje“... Isplavijeli su lijeri grba, a gospodska zgrada jedri u sjenama sutona i sve te sjene uzmu u naduvenome vazduhu, a svejednako lijeva dažd, bez srca, bez razumijevanja. Osamljena stara vlastela u samoći šeću starom državom, gledaju čemprese i čitaju stare natpise na dvorcima. A mlado ovo pokoljenje gleda ih i ruga im se možda, kao što se rugalo i onim starim plemenitašima, što ih opisuje Gjalski u uvodu svojih „Starih krovova“. Ne razumiju ih!

Demokracija, širi horizonti novih ideja narodnosti otvoriše se i mlado pokoljenje lijeta slobodno po širokim zemljama, prelijeće preko magli, kroz koje vire kupole starine i historije. I ne zaustavlja se. Ne razumije mladost priče starih legenda, ne dršće gledajući mistične duhove, što oblijetavaju ispražnjene bedeme.

Stari je Rim pao, pali i Mleci, pao Dubrovnik. A vlastela? — Zašto ne prošire medje svoga grada do medja, gdje nastava narod jedne krvi? Zašto ne smetnu republikanske uspomene svoje slobode medju — braću? Zašto ne dignu novi Rim? Nemajući više koga da čuvaju „Državna se Vrata ne zatvore“... Zašto tako otvorena da ne prime novi duh i nove ljude, i da bez straha otvorena, puštaju iz Dvora nove zrake.

Je li to moguće?

Knezovi i — seljaci! Uspomene i — rad! Prošlost i — gledanje u budućnost — da li se to može složiti? Je li to razumije jedno drugo?

Danas ne. Na žalost — ne. Historija je oslabila one, koji su se o nju opirali, jer je bila — sjena i spomen, što se ne vraća, — otela je vrijeme i snagu. Mladi su gledali u budućnost, daleku budućnost, u novu zoru, čekali novi dan i prolazili preko mrtvacu s novim pločama, na kojima su napisane nove vrijednosti, kako kaže Nitzche. Pa i ovi mladi klonuli su u dnu duše od vike i vidjeli su, da su daleko pošli — u riječima. I u duši se budi opet legenda — sanja o propalim svijetovima.

Odakle to?

Možda za to, jer nijesu svoj svijet nosili u sebi. Jer su uvijek tražili daleko naprijed ili natrag, uvijek izvan svoje duše, jedni u historiji, drugi u prijatnim snovima o budućnosti. Jer nijesu znali, da su svijet oni sami, svijet ljepši i silniji od mrtvih Gradova i od dalekoga raja na zemlji, jer nijesu slušali one: „Carstvo je božje u vama“.

Razumijete li tu borbu, te sne dviju generacija? — Daleko smo od samih sebe. Daleko smo od svoga unutrašnjega svijeta i unutrašnje slobode. A trebali bismo znati, da smo mi sami kozmos i da smo sagradili najuzvišeniji Grad, sagradivši dobro sami sebe.

Možda sam zašao predaleko. No takove misli radjaju u meni ove elegije kueza moćnoga vlasteoskog grada, aristokrate i u mislima i u bolima i u stilu. Te elegije mogao bi pravo shvatiti istom jedan Dubrovčanin ili čovjek osamljen pun čuvstava. No čemu sve to? Zar to ne usplavljuje ljude,

zar je dosta da bi razdvojena braća zajedno nosila lik velike, mrtve majke Jugoslavenstva — pored tolikih potreba i pitanja današnjega doba, pored tolikih slabosti i sanjarija našega vremena? — — —

Što da još kažem o literarnoj vrijednosti ovih elegija. Zar one nijesu djelo snažne i iskrene duše, kad daju čovjeku da toliko misli i čuti, zar ne otvaraju duši široke poljane, da se hrani i da — radi?

Samo ću još da navedem koji primjer stila kneza Vojnovića:

„I izmučena obala uzmiclaš tamo daleki put grčkoga mora“.

„Kosti ljubljenoga Parca blistaju izvezene u zlatu i u mnogošarnim zmltima, u filigram sitnj; kako tanahna mreža mukotrpnijeh dneva bijene države“.

„Grad se povratio miru. Samo kod istorijskih vrata gledam Hercegovачke žene, kako u jeratskoj pozi stoje, duge dolame i krvavijeh noga i čitam u onijem očima pepeo razvaljenih ognjišta“.

„Lovrijenac (tvrdjava) sjedi na ujoj (klisuri) mirnijem ertama ozbiljne tvrdjave“.

(„Valovi se razlijevahu) šiljući Pilama i Gradu sniježne perjanice pune miomirisa djevičanske dubljine“.

„Dvanaestero sôdata sa Lovrijana jačaju pogled tražeći po dalekom orizontu dušmanska jedra“.

Ovakovim stilom i prisposodobama pisane su ove sumorne i teške elegije. Ovako oživljuje prirodu pjesnik prenašajući na nju svoja čuvstva i svoje osjećaje, ovako plače knez Vojnović vrh svoga Grada. Mi razumijemo ovaj plač i možemo s pravom ubrojiti ovu knjigu u prve redove naših novijih izdanja.

M.

U obranu hrvatskih umjetnika. Odgovor na poslanicu Fr. Š. Kuhača : „Anarhija u hrvatskoj književnosti i umjetnosti“. Napisao dr. Josip Frank, nar. zastupnik. U Zagrebu. Cijena 30 nč.

U devet brojeva „Hrv. Prava“ napisao je dr. Frank obranu hrv. umjetnika od napadaja u Kuhačevoj „Anarhiji“. U ovoj su knjizi pretiskani ti članci. Brošura je skroz polemičkog karaktera i nije drugo no jedan slobodumni obranbeni govor. G. Kuhač kao da je državni odvjetnik, a dr. Frank branitelj. U sedam poglavlja dokazuju se tu Kuhaču skokovi, protuslovlja. pobijaju se njegove osvade. U 5. govor je o umjetničkom paviljonu, a 8. i 9. govore o ljepoti i o nuditetima. Teorije dra. Franka o goloti i nuditetima u očitu su protuslovlju s ciljevima i teorijama secesije, kako su ih formulovali njeni pristaše i razložio u nas g. Pilar. Pisac govori, da umjetnosti valja prikazivati ljepotu ljudskoga tijela, a to baš zabacuje secesija kao apсурdum i anakronizam. Ako moderni umjetnici biraju gola tjelesa da prikažu dušu, oni to čine jedino za to, da se ne sputavaju kostimima i dekoracijama. Ta na produktima modernih slikara vidimo redovito ne baš lijepa tjelesa, a sve se koncentriše na licu, u očima. Ljepota se forme više ne kultivira onako, kao prije, ne idealizuje se kao za renesance, niti se prikazuje odurnost golote u detaljnom stadiju njenom, kako su radili naturaliste; oblici se tijela ne prikazuju za to, da se njima prikaže lijepa vanjština, nego se preko njih hoće prikazati dispozicija i borba duševna. Moderan umjetnik označi pozituru

s par crta i jednostavnim bojama, pa iznosi dojam, što ga to tijelo na nj čini. Za njih ono nije svrha nego tek sredstvo. Prema tome nazori g. Franka u tom pogledu pripadaju staroj školi.

Osim toga — g. Frank je zaboravio reći g. Kuhaču, da veći dio njegovih prigovora ne ide secesiju, nego naturalizam, protiv kojega secesija baš ustaje. Ona je baš reagirala protiv njegovih ekstrema, izučavanju vanjštine, a napuštanjem duše i nutrine.

Inače je obrana naših umjetnika od napadaja Kuhačevih dru. Franku potpuno uspjela. V.

Pobjeda krieposti, roman iz zagrebačkog života, napisao dr. A. Tresić Pavičić, preštampano iz „Novog Vjeka“. Cijena 80 nč.

Ove godine je dr. A. Tresić Pavičić vrlo plodan, no izmedju tih plodova rijetko se koji uzdiže do veće vrijednosti, a velika većina prikadna je, da mu slavu imena potamni. Ima tu strančarskih članaka, kritika, imitacija narodne poezije, pjesama obučenih u klasično ruho, punih naučene filozofske dubine; ali osobito se ističe „Pobjeda krieposti“ socialni roman iz zagrebačkog života. Jedan je „kritičar“ spomenuo, da je tim romanom Tresić dokazao, da nije samo pjesnik nego i dobar romanopisac; no meni se čini, da se tim romanom pokazao kao čovjek, koji zablješten slavom ne pazi, što i kako piše. Da je Tresić malo hladnije ispravljao svoju radnju, za stalno ne bi roman takav nikad ugledao svjetla.

„Pobjeda krieposti“ jedno je od najlošijih djela piščevih, osobito uzevši u obzir važnost toga, da bi taj roman imao biti socialni roman, premda nam je pisac u njem htio podati uzor patriote, prikazati veličajne borbe njegove duše te u neku ruku podati sliku samoga sebe. — Te namjere su uzroci, što je taj socialni roman postao psihološka realističko-idealistička, romantičko-pseudoklasična i sentimentalno-simbolistička smjesa. Čudnog li literarnoga smjera!

Sam predmet uzet od Tresića sa Tresićevog stanovišta izazvao je tu smjesu.

Od pisca socialnoga romana je najmanje što se traži to, da pokaže bar poznavanje društva, koje opisuje. A Tresić je dokazao barem ovim romanom, da toga ne zna, jer u tom romanu bez sadržaja nema istinito crtane pozadine; a lica su osim gimnazijalca Mirka neke idealistično-romantičke lutke.

Borba ljubavi domovinske sa spolnom, to je sujet. — Dr. Ivan Viliščević, učenik A. Starčevića hoće da ga nasljeduje u njegovu kvijetizmu i u njegovoj požrtvovnosti u radu za otačbinu, ali ujedno je kicoš, koji uživa kad vidi zaludjelu djevojku, koji žali, što je kod djevojaka „izišao iz mode“. — Sad se u duši takova čovjeka bori ljubav domovinska i spolna — —

Dr. Tresić nije mogao uvidjeti golotinju svoga sujeta, pa je ostavio taj posljednji, čini se najvažniji momenat, netaknut, da muči sumnjom čitaoca. Čitava figura Viliščevićeva vrlo je čudna: realistička nije, jer u njoj se ne

*) Priopćujemo ovu kritiku, koja će se možda nekojima činiti preoštra, za to, jer hoćemo, da svaki slobodno obrazloži svoje mnijenje, a ne da nas auktoriteti sputavaju u kritici, kako se često kod nas događa. Rado dat ćemo mjesta i protivnom mišljenju.

ogledaju mane i vrline jednoga skupa ljudi, a i idealistička nije, jer nije niti okresana istina. Ta figura mogla je postati i postoji samo u glavi dra. Tresića, koji je zove prvom osobom. Ovo je kvintesenca Viliščevićeva bića; pa pomislite si to odjeveno u sentimentalno-rodoljubno-naivno brbljanje i u one „udare bata“, kojima je „Vienac“ napunio stupce, pa si možete stvoriti sliku toga uzora. Njegova veličajnost graniči sa smiješnošću. Nisam tako zloban, da dadem Tresiću Viliščevićovo ime.

Viliščević bi imao da predstavlja pravaše, stari Brelić obzoraše, a karikatura Kajganović narodnjake. To je sve veoma tendencijozno prikazano, i iz svega ne proviruje umjetnik, nego član jedne stranke. Viliščević je tu pseudoklasična figura, a Kajganović suviše naliči demonima romantičara. Najbolje je uspjela karikatura obzoraša. Te karikature i gimnazijalac Mirko podsjećaju nas, da smo u Zagrebu, dok u ostalom, osobito u ženama, nema ništa zagrebačkog duha. Sve ženske figure oertane su istina s ljubavlju, ali izlaze nekako blijede, nejasne; još je najuspjelija, ali suviše skalupljena, Darinka, ljubovca Viliščevićeva, a kasnije žena Kajganovićeva. U čitavom romanu čini se, da je najuspjelija figura gimnazijalac Mirko; u njem je Tresić zaista utjelovio gimnazijalce, kakvi su bili pred par godina. On njegovu golotinju iznosi besvijesno i s nekom dopadnošću. Dr. Tresić karikirao je i mladi smjer u dru. Krizmaniću. Žalosno je međjutim, da se u socialnom romanu može govoriti o karikaturama.

Kakve Tresić prizore voli, dokazuje onaj, u kom Danica kliče: „Bit ću tvoja prilježnica!“ Sličnim romantičnim besmislicama obiluje taj socijalni roman.

Viliščević ne zna, koju bi ljubio; Kajganović oženi Darinku; Kajganovića ostavlja žena i izlupaju djaci. Finis.

Tako svršava „pobjeda krjeposti“ i taj socijalni roman, koji ni čim ne zaslužuje svoga imena. Neka Tresić kuje riječi u željezne okvire klasičnih metara, neka pjeva tamnom filozofskom dubinom, neka nas baca svojim pripodobama u prah pred nekim čudovištem, koje se zove „Tresićeva fantazija“, ali neka se kani socijalnog romana, u kojem postaje i razumljiv i smiješan.

Zar bi takvi konglomerati imali biti romani budućeg hrvatskog moralno-patriotskog smjera?

H. K.

Biserojla, jasna vila. Bajka iz postojske pećine. Speval Ivo Ivanović Bučar. — Pod tem naslovom je izšla pred kratkem v Ljubljani v založbi tvrdke Kleinmayr & Bamberg omenjena knjiga, katera ni vzbudila posebnega zanimanja med občinstvom; nekoliko že zategadelj ne, ker bajke v sedanji moderni dobi niso na dnevnem redu, še več pa zaradi splošno znane slov. brezbržnosti in apatije napram vsem književnim pojavom. Sicer pa knjiga sama tudi ne zasluži posebnega zanimanja, ne toliko zaradi njene vsebine, kolikor zaradi njenega vprav groznega jezika, ki je mešanica slovenskih in srbskih besed. Pesnik Bučar se je pokazal, kar se tega tiče, popolnega diletanta; zdi se, kakor da bi ne bil čital v novejšem času nikakih slov. knjig, nikakih jezikoslovnih razprav in kritik, kjer se predvsem, povsod povdarja: „Slovinci, pišimo čisto Slovenščino!“ Pesnik nam je podal sicer v uvodu, ali kakor sam nazivlje v „Besedi“ nekaj vzrokov, zakaj se je posluževal na to-

likih mestih srbskih besed, toda — po mojem mnenju — jih ni opravičil. Pravi, da je srbski jezik „čudno obilen“, in izmed vseh jezikov za poezijo naj-prikladnejši, toda to ne sme zapeljati slov. pesnika, da bi se zato posluževal v toliki meri tujih besed; pravi, „da bi bilo jako koristno za razvoj našega jezika, ako bi se, — kolikor moči — bližali južnim svojim bratom“. G. Bučar se gotovo spominja nekdanjih Ilirov in njihove Iltrščine, in mu je gotovo znano, koliko nasprotnikov je imela ta njihova namera, čemur je najboljši dokaz ta, da se Iltrščina ni obdržala. Cemu torej vnovič vleči na dan take nezmislne poskuse, ko se že lahko naprej ve, da ta jezikovna mešanica zblizanju Slovencev in Srbov ne bo prav nič koristila. Toda meni se zdi vkljub temu zagovoru, da je Bučar poezijo vsejedno premalo resno vzel in mnogo premalo skrbel za čistost stihov in rim; kako bi mogli sicer nastati taki prisiljeni naglasi, take rime, katere se nahajajo sicer v narodnih, nikdar pa se ne smejo nahajati v umetnih pesniških proizvodih. Tu pa najdete v celi, okolo 180 strani obsežajoči knjigi komaj pet kitic, katerim bi ne imeli niti z jezikovnega, niti s katerega družega stališča ničesar očitati. Nekateri izrazi spominjajo na Koseskega jezik, in sicer se nahajajo ti vprav na onih mestih, kjer je hotel pesnik postati veličasten in se povzdigniti v smeje visočine divnega opisovanja, a mu je vprav tem zmanjkalo sape. Vsebina bajke je v kratkem sledeča:

Na postojnskem gradu, Soviču vlada knez Borut s svojo soprogo Darinko; ta mu porodi krasno hčerko, Dragomilo. Mati je vsa srečna in v svojem veselju ne ve, kako bi označila njeno krasoto in ji želi, da bi bila lepša, nego Biserojla, katera biva v postojnski pečini. Stem se pa zameri rojenicam, ki prorokujejo detetu lepoto, a tudi zgodnjo in nesrečno smrt. Nesrečna mati, ki čuje usodo svoje hčerke, pozove starko Vračaro, naj ji pove pripomoček zoper urok rojenic. Starka Vračara ga ji v resnici razodene; in sicer mora ženin Dragomilin na kresni večer dobiti štiriperesno deteljico, s katero mu je mogoče priti v pečino k Biserojli. Tam mora odbiti iz bleščeče se stene biser, katerega mora poslej nositi Dragomila na prstu v obrambo vsake nezgode. Blizu Postojne, na slavnem gradišču, pa je grad Župana Borivoja, kateremu porodi soproga sinčka Gojka. Ta se zaljubi v Dragomilo, jo hoče za ženo in mora zato v Biserojlin grad po biser. Strahovit je vhod v to pečino; stražijo ga mnogi in silni besi in druga zlobna božanstva. Gojko pride srečno v pečino s štiriperesno deteljico, toda prevelika svetloba ga omami in on izgubi rešilno deteljico. S tem pride v oblast Biserojlino, ki se je vanj zaljubila in ga hoče obdržati pri sebi.

Gojka prevzame nekaka omamljenost, da v objemu vilinem popolnoma pozabi na svoj dom in svojo zaročenko; toda naenkrat začuje glas Dragomilin v pečini. Brzo skoči proti izhodu, toda se zvrne v prepad, in za njim tudi zaročenka, in oba se izpremenita v Pesjana.

Vsebina je torej jako jednostavna, kakor je v bajkah navada. Ker so pa bajke v prvi vrsti namenjene srednjemu in prostejšemu občinstvu, zato bi moral pesnik v prvi vrsti skrbeti zato, da piše čim razumljivejše, ker ga sicer priprosto ljudstvo ne more umeti; zakaj slovarček, ki je pridejan bajki, ni dovolj obširen in ne obsega vseh tujih izrazov. Sicar je pa za čitatelja tudi jako mučno, ako mora vsak hip prenehati v čitanju in iskati pomena tujemu izrazu. In to je tem bolj škoda, da je knjiga pisana v taki mešanici, ker je

sicer slog v obče jako lep, ker so se mu opisi starih šeg, kakor snubitev, praznovanje kresnega večera in zlasti opisi postojnske pečine v resnici posrečili, in ker tudi ume čitatelja popolnoma prenese v duhu v bajkim milicijo in ga navdušiti za tedanje šege in starodavne prebivalce naših dežel.

Z veseljem bi pričakovali od g. pesnika še novih proizvodov svojega duha, zlasti ker je pokazal velik pesniški talent, toda v takem jeziku rajši — nič.

F. G.

Savka. Novela iz života u Bosnoj. Pripovijeda *Ivo Dobžanjski*. Zagreb. Tisak Dioničke tiskare. Cijena 50 nč.

Ako pustimo s vida, da je „Savka“ djelo početnika, pa promotrimo sastav i sadržaj i smisao pripovijesti, uvjerit ćemo se ubrzo, da „Savka“ — ovakva — nije bila za javnost. Ne velim, da je stvar glupa ili pretjerana, nenaravna ili onako samo na laku ruku nabačena; čitajući je, vidio sam jasno, kako je nastajala, osjećao sam, kako je pisac s uživanjem i zadovoljujućim smiješkom na licu pisao one dijaloge, kako je nekom slašću birao izraze: njegovi su opisi i čuvstva izišla iz prepuna srca. Djelce je pisano s ljubavlju za one uspomene, koje je pisac sebi u pamet dozivao. Kad sam čitao „Savku“ — činilo mi se, kao da u sumračju jednog jesenjeg dana pisac priča svoje uspomene sa sela. Priča, ne brine se, je li ga tko sluša ili ne, i uživa u tim slikama, osjeća toplotu, spominjući riječi, što ih je govorila majka, Savka i drugi... pa je i sam ganut svojim pričanjem. I on je sio, da opisuje te uspomene. Nešto nježno, blijedo vije kroz tu pripovijest; i jasno je, kako je to sve iskreno i istinito. Ipak — zar je to dosta, da nam pisac na 65 strana priča, kako se šali, kako se razgovara s prijateljicom iz djetinstva; a tom je junaku pripovijesti istom osamnaest godina, svršio je gimnaziju i — prohtjelo mu se ženiti —? To su stvari, koje proživi gotovo svaki od nas, — no zar da to mora na javu, mora da se broji u literarna djela? I Turgenjev je opisao mladu ljubav, — no tu su markantni karakteri žena, koje je ljubio ili same situacije; a što je markantno na Savki? Od 65. do 68. strane opisuje pisac, kako je iza šest godina opet sastao Savku. On je liječnik i sastaje Savku na jednoj stanici, gdje ona traži liječnika za svoga muža, koji umire. On je prepoznaje i ide, da joj liječi muža. Zajedno s dvoje Savkine djece voze se kući — i pripovijest se svršava ovako: „Kola se vijala sa brda niz G. a mašta moja ispredala pjesmice prošle ljubavi. Divno, predivno stišavalo se veće, sunce se na počinak svlačilo lagacko, a meni se činilo: usnut će na vijek.“

Eto — taj se momenat piscu sam po sebi nādao. Kod sastanka sa Savkom, njihove vožnje i liječenja, imao je pisac prilike, da pokaže svoj talenat. No on se toga nije ni dotakao. U cijeloj pripovijesti nema niti jedan snažniji akord, niti jedan osobit karakter. Sve obično, sve tiho: ugodne uspomene — no za pisca samoga. No ni njemu očito one nijesu ostavile nikakva osobita traga. Zašto im onda ostavljati traga u literaturi? Konac, koji osim toga — čini se — nije ni proživljen, nego zamišljen, bio bi psihološka slika, kojoj je cijelo prvo pričanje samo uvod... a taj uvod g. Dobžanjskomu je glavno. To je i nedostatak pripovijesti, koja po njem gubi svoj *raison d'être*, pa „se čini: usnut će na vijek!“

M.

Kazališna kronika.

(*Frankopan. — Remplacant. — Tajnik i kuhač. — Truli dom. — Najstarija kći. — Tajga.*)

Intendant je dr. Miletić iza mnogih krznanja i pogadjanja ipak odstupio. S njegovim su imenom svezane mnoge, a možda i najljepše uspomene hrvatskoga kazališta; a na žalost već počinjamo — pod novom Hreljanovićevom upravom — osjećati, da ćemo se jednom možda i tim uspomenama hraniti tako, kao što se starci hrane spominjanjem lijepih starih vremena . . . S intendantom izgubili smo Mandrovića, Brania, Grunda i Dr. Freudenreicha — sile, bez kojih ćemo teško moći biti. Mandrovićeva željezna ruka, koja je savjesno nastojala oko redateljskih posala, i poznati talenat drugih triju glumaca nijesu do sada našli zamjenika. Angažirana su doduše tri pitomca dramske škole (gdjica Vavra, gg. Štefanac i Bach); no to su mlade sile, koje će ovu prvu godinu svoga glumačkoga rada trebati upotrebiti za to, da steku potrebnu vervu i okretnost na pozornici. O operi i opernim silama ne govorim; još nijesmo čuli nove primadone, koja je iz Beča dovedena, pokle prva nije uspjela — a ni noviteta nijesmo vidjeli, osim „La Bohème“ od Puccinija. U tom čekajmo: još ne znamo, kakvim će putem poći kaz. uprava.

Na jedno ipak hoću da upozorim: repertoorni noviteti za ovu godinu. Jasno se vidi, da je uprava u neprilici, kojim će putem poći. Jer onaj jaz, koji se u cijelom duševnom životu Hrvatske tako jasno vidi, dijeli i posjetioce kazališta, osobito široku publiku, od naše kritike: i dok ova traži, da nam se u izboru noviteta prikažu moderne drame, u kojima ne će publika dobivati hranu poput pjemačkoga „Lustspiela“ i sentimentalnog melodrama, kao do sada, — općinstvo zahtjeva svoje. Pa eto — naš Andrić ne zna na koju će stranu: i tako se uz Maeterlincka, Ibsena, Angarina i Schnitzlera koče Putlitz, Kadelburg, Schönthan et consortes. A po dosadašnjem izvedenu repertoiru čini se, da je ova druga strana (sigurno i iz financijskih razloga!) pobijedila onu prvu: i mi imamo sreću, da se nasladujemo tim starim i novim cvijećem od — papira, koje sačiniše „dramatičari“ našeg općinstva.

Valja reći, da sezona nije ni počela sretno. Davao se prvi put Bogovićev „Frankopan“. Bogović nije bio nikakav pjesnički, a još manje dramatički genie: čovjek, koji je imao sposobnosti, da historijski događaj svrsta u dramu, da ga začini s par nevažnih lirskih momenata i svojih sentencija, i da nam u maniri Šekspirovih „histories“ čestom izmjenom mjesta i ljudi dovede pred oči tok dotičnoga događaja niti idealizujući ga niti podajući mu kakav dublji smisao. Ove sve slabe strane najbolje se očituju baš u „Frankopanu“. Bogović je tu u dugih pet čina razvio glavne događaje oko cetinskoga sabora, Frankopanovu i Zapoljinu borbu i smrt Frankopanovu pod Varaždinom. On je jednostavno historijsku gradju raščinio u pet dijelova, koji svojim razvojem prilično odgovaraju onim dramskim dijelovima, koji su nam poznati još od Aristotela. Upleo je Frankopanovu ljubav s Katarinom Dragovićevom, doveo pred nas plemića Pekria s njegovim zasjedama, inscenirao par saborskih i bojnih scena — i eto ti historijske drame. Na žalost — mi se danas ne možemo da s tim zadovoljimo. „Frankopana“ spasava samo uspomena i starina, a nipošto on sam ni preradba Andrićeva, koja nije ni od Bo-

govićeva Frankopana učinila junaka drame, niti od drame junakinju, koja bi odoljela vremenu. Ne! — Danas, u doba socijalne drame i istančanih psiholoških konflikata nama nije dosta historija s patriotskom idejom. Danas uopće nije dosta da se historijski događaji vežu piščevom historijskom idejom. (kakva bi kod Bogovića bila možda misao o tom, da je zlo, što su Hrvati pristali uz Hapsburgovce); treba da sve te razvrstane dijelove povjesti veže jedno lice, u koje pisac stavi ideju psihološku ili inače kakvi dramatski konflikt. To je prekrasno izveo Marković u svom „Karlu Dračkom“, u onom divnom prizoru (ja mu bar nijesam našao para u svjetskoj dramatskoj literaturi), kad Drački baca u prah krunu ugarsku, simbol podložnosti. On je slobodnjački duh, nosioc novih ideja — a tu bi eto imao da bude borac za prava kruna. To je savršeni historijski konflikt — to, što Hrvati i Ugri hoće kralja i borca za svoje pravo, a ne zanešenjaka za opću ideju slobode. A Frankopan? On je običan, svim krjepostima iskićen vitez, bez dramatske snage, osim u par momenata, gdje se pokazuje njegova junačka ćud. I ostali su karakteri slabi. Konstrukcija drame (koja je u izvoru svakako preduga) mnogo je izgubila preradbom, u kojoj je Bogovićeva namisao o historizovanju tih događaja zamijenjena osobnim prilikama Frankopanovim, — pa je tako ispušten cijeli prvi čin (!) dakle ono, što je imalo po Bogoviću prouzročiti razvoj cijeloga čina. Želio bih da za to kod première „Dunda Maroja“ prerada bude bolja. Glumilo se takodjer silno slabo, i to je još više pokvarilo dojam — tako, te je na reprizi (u nedjelju) bila kuća prazna. Ipak više štovanja trebali bismo imati prema čovjeku, koji je pred pedeset godina bio uz Demetra jedini dramatičar, što se je ozbiljnije bavio svojim poslom.

O „Remplacantu“ i „Tajniku i kuhaču“ ne ću da govorim. Prvo je boulevardaska lakrdija s mnogo frivolnosti i prostote, drugo nebolomna glupost, kojoj se čovjek ni smijati ne može.

Jedan od najuspelijih noviteta bio je Tucićev „Truli dom“. Tucić je već lani „Povratkom“ dokazao svoga dramskoga talenta; no „Trulim domom“ on je još jače markirao svoje mjesto u hrv. literaturi. On je istina moderan, — no moderan samo u toliko, u koliko to kod nas znači prekinuti s romantičkim idealizmom i starim tradicijama. Tucić je inače protivni pol dekadence — on je naturalista. Još mi u ušima zvuče riječi, kojima je slavio noveškoga naturalistu Knuta Hamsuna, svoga pisca — ljubimca. „Ja sam grub, užasno grub“, rekao mi je. A u „Trulom domu“ on je još grublji nego u „Povratku“. Eto sam svršetak — on odaje najbolje potpunoga veristu. Sjetio sam se u Zaccanija i Varinijeve u „Disonenstima“. Tucić crta život bez subjektivnosti, bez milosrdja, bez drhtaja. Njega u „Trulom domu“ nije zanimala nikakva osoba svojom tragičnošću ili dramatskim psihičnim konfliktom: zanimao ga je cijeli truli dom, sav život u toj razrovanj, gnjiljoj zgradi, koja će da se sruši pred našim očima. Za to on ne nastoji, da pronikne u dubinu svojih lica, ni da naš interes koncentriše oko jednoga junaka; i tako radnja od Katje prelazi na Ivana. Tuciću se najprosto čini, da bi se tako u životu razvilo. No ipak je Katja lice, koje je najkarakterističnije za Tucića. Katja pita: „Petre Semeniću. — a što ti misliš, tko je više prepatio za ovo šest godina, on ili ja?“. U tom uskliku sva je njezina duša — i cijela bestijalnost, koju je piscu predbacila naša kritika, postaje mi jasna i opravdana. Kad sam „Truli dom“ gledao na pozornici, bila mi je Katja nerazumljiva i zazbilja odviše zvjerska; gdja. Mihičić glumila ju je jedino u

drugom činu onako, kako odgovara Katjinu karakteru. U prvom bila je odviše šablonska, u zadnjem pak odviše akcentuirala svoju tvrdoću. Ivanov je u svojoj kritici u („Obzoru“) rekao, da bi ona u trećem činu odista morala ići na zabavu, na kojoj je Fedor. Ne mislim tako. Ovako sam je shvatio: Ljubav, divlja, neobuzdana ljubav za Fedora nagnala je Katju u brak s bolesnim i plahim mužem. Ona je mislila, da će u braku biti lakše vezati muža, lakše nego u djevojaštvu; ona je znala, da se radi Fedora mora udati, i pošla je za Viskina mirno i lako. No — Fedor je otišao i ostavio je — a ostao je „mrak“ — vječita patnja i kazna, vječiti trh za prošli grijeh. Samo je još Fedja uz nju. „Tko pati više, — ja ili moj muž?“ — pita ona. I kad je Fedor došao, nije samo ona stara ljubav ono, što je tjera u njegov naručaj, — ona je otupjela za sve, jer je bila dugo nesretna i sama. U toj tuposti, u tom, što je njena žrtva bila napokon preteška, ako i ne beskorisna, ona je kadra da bude i zvjerska. To je egoizam, — egoizam srdaca, koja ne žele, nego zahtijevaju, da budu sretna. Apsolutna negacija životnoga prezira — apsolutna potreba uživanja. Katja ne pozna dužnosti; kad je trpjela, hoće da uživa. Ne zato, što bi bila zvjerska, ne za to, što bi ljubila, odviše: ona prkosi, ona hoće da ima dio od života, da živi i da se veseli. To je treći jasni stupanj u karakteru Katjinu — iza lakoumnosti ljubavi i tuposti braka. I da nije Tucić u drugom dijelu drame sve koncentrisao oko Viskina, a dosta slabo razložio ovu zadnju ertu u Katjinu karakteru, bila bi Katja najdublje psihološko lice u dosadašnjem dramatskom radu Tucićevu. Ovake je samo najinteresantnije Jer ta žudnja sreće, žudnja da sve savladamo, a ništa ne trpimo — lozinka je onog velikog pokreta, koji se počinje u prvim decenijama ovoga vijeka borbom za slobodnu misao i za uzdržanje čovjeka-gospodara, — borba, koja struji svim nadama znanost i napredak, a najjasnije se istakla u Nietzscheovoj filozofiji. Tucić je trebao i cijelu dramu upotrebiti za objašnjenje ovoga karaktera.

No njega je od kraj zainteresovao Viskin. I tako se on dao zavesti groznim jednim prizorom, zašao u pogrješku, koja je svim naturalističnim dramama zajednička i napisao svoj treći čin, u kom na kraju Viskin guši sina. U toj strahoti nit je što tragično nit duboko. Osim toga — on je upotrebio sasna nedramatsko sredstvo, da motivise konac — san Viskinov. U rukopisu bio je na mjestu sna glazbeni intermezzo; kasnije je pisac (valjda radi „nemodernosti“ glazbe u dramu) to izbrisao: no pogrješka je ostala. Viskin ubija dugo, promišljeno, pri svijesti — a to sve radi sna! To ipak nije realno. Ovo mi se čini pogrješka. No s Tucićeve gledišta, to je možda samo nužna konzekvencija. „Truli dom“ treba da se sruši — i smrt Fedjina i Viskinova treba da završi dramu

Tehnika je drame sjajna; u tom natkrilo je Tucić bez sumnje sve hrvatske dramatičare. Kako je samo originalan i dubok efekat, kad dijete (u II. činu) majci veli, neka zagrlj kuma. Kako je to živo i novo prema običnim šablonskim „zatečenjima“ — a i karakteristika je i milieu izvrstan; psihološka i efektna obradba lica II. čina pokazuje genijalna dramatičara.

No ipak — nijesam rad, da Tucić ostane pri ovom pustom opisivanju. Nadam se zaufano, da će on u budućoj svojoj drami poći dalje. Njegov Ivo, iz „Povratka“, i ova Katja sile me, te vjerujem, da Tucić još nije pokazao, što

može. Kad svoju snagu koncentriše u jednom licu i za volju njega ukloni proziran efekat pozornice — imat ćemo u njem i modernoga i velikoga pisca.

Svakako — prema današnjemu stanju drame n. pr. u Francuskoj možemo reći, da ćemo za par godina u drami moći uporedo stupati s Francuzima. Jer eto: „Najstarija kći“ Lemaitrova nije dokazala, da se danas u tom Francuzi, koji su dugo vremena gotovo sami tvorili repertoire svjetske pozornice, drže na mejdanu sa Skandinavcima i Nijemcima. Danas francuska drama doživljuje poraz za porazom. Ta eto — i „Cyrano de Bergerac“ Rostandov, drama, za kojom komično vapi stari Sarcey: „Ne ćemo Ibsena, dajte nam Cyrana!“ a Faguet je proglašuje najboljom pjesničkom tvorevinom, što se u zadnja dva decenija rodila u Francuskoj, — i ta drama o tragičari predugog nosa ne uspijeva na glumištima izvan Francuske. Vidjet ćemo, kako će uspjeti u nas. Tri zadnja noviteta najnovijeg francuskog repertoira („Muški zakoni“ — „Model“ — „Najstarija kći“) nijesu nas mogla uvjeriti o napretku one drame, koja ima jednog Dumasa filsa. Tim dramama fali originalnosti, fali poezije. Sujeti — o bračnim nevjera, o borbi poštene zaručnice s preljubnikom, o pravima žene — danas su već previše izrabljeni. Kako je izvrsno primjetio Rod. — Ibsen i sjevernjaci unijeli su u dramu mnogo novih tlova. Pa baš za to, što smo navikli drugo tražiti od dramatskoga pisca, nego konverzaciju i sujet pun starih reanimisencija, ne možemo da gledamo drame à la „Model“. Pa i Lemaitre, elegantan stilista i rafinirani kritičar, nije mogao da se otrese nekih običnih manira francuskih — i u svojoj „Nastarijoj kćeri“ — ako je i podao neku novu crtu, koja do sada još nije bila poznata — nije ipak umio da svoj sujet zahvati s prave strane. On je odviše zadovoljan, odviše pun klasičnoga mira, a da bi ga zahvatio i tragički obradio — i tako on svoju najstariju kćer — pored nekih doličnih prizora — gleda uvijek s nekom blagom ironijom, nekim podsmjehom, s kojim i dobri ljudi susreću u životu usidjelicu.

Ta je usidjelica — Lia (gdja. Borštnik), kći pastora Petermana, koji ima osim nje još pet kćeri. Sve se udadu, — samo je Lia žrtva. Ona ljubi čovjeka, koga joj je preotela jedna sestra, — a onda je taj čovjek nesretan u braku; kad Lia baš radi te boli pristaje, da se uda za Müllera, — otme joj ga druga sestra. U bijesu, što je tako ostavljena i što je tako zlo nagradjuju, ona se zaboravi i polazi na samotno mjesto s poručnikom Dursayem. No kad se taj počne zlo vladati — ona uvidja svoju pogriješku; ali je prekasno. Škandal. Dursay hoće da je ženi, no Lia odbija; na to je prosi plemeniti njen prijatelj, — ujak Dursayev. Lia je napokon sretna.

Francuz nije htio, da odemo zlovoljni iz kazališta. Pa za to se nije žacao ni upravo banalnih sredstava, da nas zabavi. To umanjuje cijenu nje-govu komadu, koji bi nas inače zadovoljio uspjelom karakterizacijom Lie i nekim lijepim momentima. Gdja. Borštnik glumila je Liu izvrsno.

Sasma drugi duh vlada u „Tajgi“ kneza Vasilija Angarina. Ima nešto Zolinskoga u toj drami. Kad sam gledao ta lica, izmučena, slomljena, ta čeda divlje tajge (sibirske šume), sjetio sam se Zoline radionice, kolodvora, praonice... Kao što tamo ne živi individuum, nego cijeli veliki sklop prilika predstavlja život, u kojem nemaju dio samo ljudi, nego dio cijeloga života ispunjavaju i lokomotiva i naslagane rpe povrća i kaljuže blata — tako kod Angarina svaku individualnost potiskava sila tajge. Priroda sibirska, mračna

i maglena, pritište duše svih Angarinovih lica. Neke je od njih učinila divljima, — druge je slomila. Među ovim je slomljenima Izborskij, junak drame. On je mehanik i služi sad u rudniku tajge, pokle je izdržao desetgodišnju robiju radi toga, što je ubio svoju ženu. U tajgi on je gotovo jedina plemenita duša, koju vole radnici, jer ih štiti; no baš radi toga, prisiljen je on da često mijenja gospodare, koji nijesu radnicima dobri. Ima još jedna duša u tajgi, koja razumije Izborskoga i čuti s njim: Ana Jegorovna, kći gospodara rudnika, udivica. Ona je u prvom braku, ocu za volju, bila nesretna, — pa baš — njena bijeda združuje s Izborskim. Ali ljubav njihovu hoće da uništi Fedor — predstavnik neobuzdane, divlje snage tajge. On ljubi Anu i hoće da je kojim god sredstvom dobije. Fedor potvara Izborskoga, da je Fedor u prijateljstvu s radnicima za to, jer su mu oni prodavali ukradjeno zlato — i Izborskij, nemogući dobiti zadovoljštinu za tu uvredu, odlazi iz službe kod Anina oca. Ana ispovijedi na to ocu, da ljubi Izborskoga i — da će poći s njim. Očeva srdžba ne pomaže: iza divljačkih prizora, u kojima zadnji očajni bijes hvata dušu Fedorovu, odlazi Izborskij. Fedor ide za njima — i kad oni u tajgi ustanu na samu, — on hoće da je odvuče natrag. Puška kočijaša Terentija učini kraj Fedorovu životu i drami.

Dvije su se duše ipak oslobodile tajge; Fedora je ona ubila. A tako — duševno — ubija sva lica u drami: Ona Terentiju, koji uživa samo živući u što dubljoj tajgi, tura pušku u ruke, ona čini despotične Anina oca i Fedorove roditelje. Fedor i nije nego perzonifikacija najgore strane tajgine. Veliki simbolizam drame, pa prigušeni „stimmung“, koji tek pod konac prodre divljim vihrom, dobra karakteristika pojedinih lica, uspjeti sporedni momenti dižu ovu dramu nad obične produkte. Da je pri kraju manje efekta, a u karakterizaciji nekih lica više nijansa (sam je Izborskij n. pr. dosta blijed) drama bi bila još bolja. Ogromna gradnja trebala je snažne ruke, da je savlada i sreda. Angarin je u tom uspio samo donekle; no njegovaza misao, pa i krasna izvedba prvoga čina, odaju u njem čovjeka, koji znade otkriti pojedine glasove teških akorda života. Karakteristično je, da je „Tajgu“ preveo Tucić. Ovakve drame njegovo su polje.

H.

Pabirci.

Georg Brandes: Poljska. (Referat.) Brandes je već zadužio Slavene svojim studijama o ruskom romanu, a sad eto izdaje omašnu knjigu o Poljskoj, koja je ove godine izašla u njemačkom prijevodu (A. Langen). Kritički je tek drugi dio knjige, u kom je govor o romantičnoj poljskoj literaturi u devetnaestom vijeku. Prvi dio pod naslovom „Opažanja i misli“ iznosi u tri dojma (iz g. 1885., 1886. i 1894.) sliku Poljske, kako se ona prividja strancu. Tu su bilješke o narodu, životu, uopće o prilikama u ruskoj Poljskoj. Značaj naroda poljskoga obasiže sve ono, što je kod čovjeka najljepše: Poljak je entuziasta, idealista, nepraktičnjak. „Grand seigneur“ — to je tip u Poljskoj. Mnogo odlučuje to, što su najinteligentniji članovi društva aristokrati. Poljak ljubi raskoš, stranu kulturu, napredak; on ne voli ljude, koji svojim radom

služe novac, vječno je nehajan. „To će se sve urediti“ — poslovica je toga naroda, koji nikad nije imao reda. Sami Poljaci uvidjaju svoju narav, pa je običaj pitati stranca, da li on opaža veliku i žalosnu sličnost medju narodom poljskim i francuskim. No te sličnosti, veli Brandes, nema: Francuz rezonira, ne ljubi strane kulture; navlastito pak opaža se ta razlika u govoru i postupanju sa ženama. U Poljskoj u govoru muškaraca nema frivolnosti, a pokvarenosti je takodjer malo. Žena je u Poljskoj obožavano biće, s kojom se postupa što nježnije: ta poznato je i njihovo ime za Djevicu: „Virgo Maria Regina Poloniae“. Makar je danas društenost potisnuta radi toga, što i omraženi Rusi dolaze na zabave, — Poljak još nije izgubio svoje čudi i ponosa radi mazurke, svoga narodnog plesa. No vrh svega u Poljskoj žena je, osim toga što je krasna, patriotka: i patriotizam je u cijelom socijalnom životu najjača pobuda. Nekoć kraljevina Poljska danas je provincija. Warszawa, prije drugi grad u Evropi, danas je provincijalni grad Rusije.

U Litavskoj danas uopće je zabranjeno govoriti poljski, u školi uči se ruski. Kazalište je slabo i novine imaju užasnu cenzuru; slobodoumnije ljude slali su na rpe u Sibiriju. Poljski ustav, nesrećna szlachta sa svojim „liberum veto“, koji je htjela popraviti ustavom od 3. svibnja 1791., dovelo je Poljsku do današnjih prilika. Brandes sam pripovijeda, što je sve doživio s cenzurom, dok mu je bilo dopušteno tri puta predavati o poljskoj literaturi. Tu nije smio citirati, ni spominjati zgrade iz života pisaca; a kad je u jednom predavanju naveo riječi Mickiewiczewe: „Ti, Bože, ti nisi otac svijeta, nego njegov — car!“ (Car — ruski car), Brandes je morao, usred napeta iščekivanja slušalaca, izmijeniti riječ car s riječju „tiran“. Novine se užasno plijene, globe su česte, a i progonstva. Tako nastaje posebna atmosfera, u kojoj živi Poljak. Kao dijete nauči mrziti „Moskale“ (Moskal je najveća pogrda u Poljskoj) i ljubiti Poljsku; došavši u školu, uče ga ruski — i tu se navikne hiniti i mrziti učitelje, Kad odraste, pošto kao Poljak ne može dobiti nikakve veće službe, uči obično na dva ili tri fakulteta — i tako postaje veliki — diletant. Brandes je cijelo poljsko društvo označio tim imenom. No baš ta općenita potištenost uzrokom je, da se svi Poljaci čute jednodušni i složni. U Poljskoj nije se razvio ni antisemitizam ni vjerske borbe. I danas, dok se mladež zanaša socijalizmom i demokratskim idejama današnjega vijeka, nema jake stranačke borbe, jer sama ta mlada generacija zna, da je svećenstvo i klerikalizam, svojim uplivom na puk, najjači faktor patriotske svijesti. I to je tragično kod njih, što se boje, da bi to, što nastoje u tim idejama stupati upored s ostalom Evropom, mogli platiti tim, da bi u borbi s klerikalizmom izgignula svijest naroda. Poljski sami politički zastupnici nisu imali do najnovije doba pravog programa; većinom su bili — negacija. No ipak — Poljak se nada i ne može da vjeruje u propast svoga naroda: njegove narodne himne najbolji su tomu svjedok: jedna je tužna, himna boli zbog sadašnje nesreće — druga puna vjere: „Jeszcze Poljska nie zginiela!“ i zbilja — veli Brandes — ako propadne Poljska, ta zemlja slobode i zanosa — to će značiti, da je u Evropi prevladao militarizam i tiranstvo i iza propasti Poljske slijedit će propast svih drugih naroda, koji svoju moć ne osnivaju na sili.

Drugi dio ima naslov „Poljska romantika u 19. vijeku“. Tu Brandes najprije razlaže, kako se poljska romantika, kao i u ostaloj Evropi, započela

borbom s klasicizmom. Inače su se dojmovi reformatorskih borba zapada dosta slabo dojmili Poljske; reformacija je slabo uspijevala, a to najviše s toga, što je plemstvom vladao Jezuitizam, koji je bio glavna potpora aristokratskoj vladi poljskoj. Upliv zapadnih ideja, specijalno enciklopedističkih, djeluje najprije u političkom pogledu: Rousseau i Voltaire pisali su o poljskom ustavu i predlagali reforme. Čovjek zapada, koji je u Poljskoj najviše zanosio srca bio je — Napoleon. Romantiku, koja cvijeta od 1820.—50., pomažu tri faktora: značaj naroda, evropska romantika i politička situacija. Poljski narod nema ni flegme germanske, ni racionalizma francuske duše: romantika razvija se u Engleskoj u divlju težnju za razvitkom individualnosti, u Njemačkoj u purgarski idealizam; u Poljskoj je drukčije. Ta Poljska zemlja bila je i sama jedan fantom, jer u političkom pogledu nije eksistovala; a Poljak bio je uvijek u svojim narodnosnim snovima fantastično-heroičan. Pa tako je u Poljskoj romantički elemenat opozicija protiv Ruske, dok je drugdje (Hugo) bilo obratno. Od vanjskih dojmova najjači je Napoleonov, koji je — ne samo kao iščekivani spasitelj, nego i kao heroj uopće — bio za Poljaka upravo legendarna ličnost. Jak je uz njega i upliv Byronov: poljski romantici drže ga jedinim pjesnikom engleskim, a najvećim evropskim. U opisivanju strahota nešto se čuti takodjer dojam Šekspira (Titus Andronicus) i Dantea. Svi poljski romantici aristokrati su, patriote i katolici. Po čudi svi su nomadi, što se osobito vidi po njihovim čudnim ljubavnim prilikama. Romantika njihova ne pita, što je razlog pojavima, nego ona hoće da istraži, što znači sve ono, što nas okružuje. To značenje može da bude jasno i veliko, a i nejasno, poništavajuće: tako su oni i zanosni i melankolični. Novoj je struji preteča Brodzinski, štovalac pučke poezije, komu je protivnik klasicista Osinski. I prvi romantici zbilja polaze od narodne pjesme ukrajinske: Malczewski, Zaleski i Garczynski. Malczewski, koji je do konca života ostao nepoznat, i Zaleski, pod kraj života ortodokсни katolik i mistik, pjesnici su Ukrajine: prvi divlji, slobodan epik, drugi nježan lirik idile. Garczynski je tamna, byronska natura — pun dramatskih konflikata i grozote. Kod njih, a još više kod kasnijih romantika, ljubav prema narodu naj snažniji je akord. Žalosna politička situacija Poljske zatomila je sve druge probleme: u tih pjesnika nema borbe individualnosti (Byron) ni opreke dviju generacija; kod njih i genijalnost nije no potencirana domovinska ljubav. „Ja se zovem milijun, — jer ljubim i trpim za milijune ljudi“ veli Konrad Mickiewicz. Zato kod njih vjera nije religija mira i razmišljanja, nego religija rada i patnje. Za to Mickiewicz nije mogao da shvati Goetheova panteističkog mira; i pravo kaže Odynieć, prijatelj poljskoga Homera, da su u razgovoru s Goetheom (kad su oni g. 1790. bili u njega u Weimaru) Adamove riječi naličile ražarenoj rudi, što još teče, a Goetheove bijelim, hladnim talirima. U pjesmi „Romantika“ veli se: „Čuvstvo i vjera govore mi snažnije nego oko i dalekovid mudraca“. U filozofiju vjeruje jedini Garczynski; ostali napadaju crkvu, no drže mnogo do vjere. Tri su glavna romantika: Mickiewicz, Slowacki i Krasinski. Oni ili riju boli, koje izazivlju osvetu, ili takav jad, koji iščezava u nastojanju oko duševnog razvitka i pročišćenja. Svi ljube, što je tragično i potresno. Slowacki je i po životu tip romantika. Jezik mu je bogat, gibak. U pjesmama je njegovim glavni prizvuk muke, što je čutiš pri kojem strašnom prizoru. (Kuga u pustinji; Arap). Svi ovi pjesnici rado se bave prizorima u tamnici, progonima i teškim

kaznama. Oni ih opisuju realistično — i to drže romantikom. „Ako hoćeš da gledaš čuda, puna životne istine, imaj srce i zagledaj u srca“. Sve, što je strašno izaziva osvetu; ta se osveta romanticima čini dopuštena, samo ako joj je povod plemenitije čuvstvo, osobito patriotizam (Alpuhara; Waleuod). Iznimka je Krasinski, koga je sam odgoj učinio drukčijim. On čitav život ostaje anoniman, a mnogima i omražen radi toga, jer ne pripovijeda osvete. U jednom velikom primjeru („Iridion, sin osvete“) hoće Krasinski da pokaže svome narodu, da sama hlepnja za osvetom ne stvara ništa trajna, da je mržnja sama po sebi neplodna: neprijatelja ne valja pod svaku cijenu nastojati oboriti, nego ga savladati, nadvisivši ga duhom i moralnošću. (Ovo je poglavlje Brandes već prije 2 godine priopćio u „Zeitu“, pa je onda referat o tom izišao u III. godištu litografsane „Nade“). Još je jedno, što imaju romantici zajedničko: tip Hamletski, koji se iz engleske književnosti prenaša u mnoge druge. A sama je Poljska, kojoj je gospodar i dvor njegov (Rusija) neprijatelj i ubojica onoga, što joj je najdraže, jedan „silni Hamlet“. Slično je to prikazano u „Iskušavanju“ pjesmi Krasinskoga i u njegovoj „Nebožjoj komediji“, pa u „Kordjanu“ Slowackoga. No najznačajniji je tip i najvrjednije djelo poljske romantike „Pan Tadeusz“ Mickiewiczev. To je jedino epsko novije djelo, koje je sasvim zdravo, a približuje se božanskoj naivnosti Homerovoj. Za ep treba dvoje: ta naivnost, to djetinsko gledanje svijeta, i nekulturne prilike, dok je svaki čovjek samostalan, dok nema zajednica ni sile. Kod Mickiewicza se sastalo oboje; pa dok je Goethe, htijući stvoriti ep, stvorio u „Hermannu i Doroteji“ idilu, jer ga je na to silio — prosti, purgarski milieu — poljski je pjesnik opisao Litavsku, divlju, u prvoj kulturi, — a gledao ju je očima vjernoga, odanoga djeteta. I tako je jedno pod dojmom zapisaka njegova prijatelja Rzewuskoga, a drugo pod dojmom Litve nastao spijev o „posljednjem porobu u Litvi“ — isti mah realističan i romantičan. Mickiewicz je sam malo držao do njega; no on će ostati kao najkrasniji spomen poljske romantike. — Uspjeh „Pana Tadeusza“ bio je na čas ponizio Slowackoga i Mickiewicza: jer pod kraj života oni su svi bili medju se posvađani. Onda nijesu ni pjevali više. Danas je u poljskoj književnosti od lirika znatan Asnyk, od pripovjedača Swientochowski i Sienkiewicz, koji je u posljednje vrijeme u historijskim romanima pokazao padanje svoga talenta. Znatan je pokojni Kraszewski — čovjek, koji je velikim novelističkim, publicističnim i učenjačkim radom, učitelj Poljske: on joj je pokazao put realizma, istine i napretka mjesto zanosa za prošlost i idealnih poziva.

U poljskoj romantici nema humora, nema pravog uživanja života — no jedno je, što će nas u romantike uvijek zabavljati, veli Brandes — elemenat zdravog zanosa, koji prima svako jače čuvstvo ljudsko, koje se nad obično ističave i potencira. A ovaj je elemenat malo u kojoj literaturi tako krasno izražen kao u Poljskoj.

I ipak — pored svih žalosnih dojmova današnje Poljske — Brandes ne može nego da svoju knjigu završi makar i s malom nadom u budućnost Poljske.

To je u kratko sadržaj knjige. Preporučujem našim djacima, da je čitaju, to više, što u krasnim prijevodima prof. Markovića, A. Webera, Palmovića i Vukelića imamo prevedeno biserje poljske romantične književnosti.

Max Nordau. Riječi su oznake pojmova; riječ, koja ne označuje svoga posebnoga pojma, bez svrhe je. Isto tako su pjesnici oznake, predstavnici svojih ideja: pjesnik, koji se ne bori za svoju ideju, koji samo za zabavu piše, bez svrhe je i nije vrijedan, da mu se sačuva ime. „Djela, koja se ne dadu uvrstiti u stalne razrede i o kojima čitalac mora razmišljati, kamo spadaju, najvrjednija su i najviše mi se sviđaju“. Ovim riječima započinje Nordau jednu svoju kritiku; i tim je možda nehotice ocrtao sama sebe. Njegova se djela ne dadu krstiti imenima starih škola. Ona čine novu školu, imaju na sebi posebnu neku biljevu, biljevu Nordauovu. Rijetko su koja djela imala takav uspjeh, kao što Nordauova. Kao žedan putnik vodu u pustinji, tako pozdravi općinstvo, koje je bilo vično, da mu se uvijek laska, knjige, u kojima mu se bez straha, i bez obzira kaže istina, gola istina. Neuspjeh ne znači mnogo; on može ovisiti o tisuću okolnosti, koje sa stvarju ne stoje ni u kakvoj svezi; no uspjeh uvijek dokazuje, da je potreban (po Hegelu ujedno razborit).

Max Nordau rodio se u Pešti 29. srpnja 1849. kao sin siromašnoga učenjaka, koji se teško borio za svakdašnji kruh. Već kao mladić Nordau opazi krutu zbilju ljudskoga života, stanje ljudskoga društva, koje je samo za bogata povoljno; i u duši mladićevoj rodi se želja, da tome pomogne Posveti se liječništvu, da tako pomogne čovječanstvo i izliječi mu rane. No doskora uvidi, da to nije moguće liječniku: ugrabi drugo sredstvo i dohvati se pera. Prve mu radnje bijahu: „Od Kremla do Alhambre“, „Iz prave zemlje Milijarda“, i „Pariške studije“. To su crte, studije i kraće pripovjetke, u kojima rijetkom dijalektičkom nadarenošću i snagom opisivanja predočava život pariški, kamo se 1880. trajno doselio, i žigoše ga dobroćudnim smiješkom. No to bijaše samo priprava za njegovo najveće i najznamenitije djelo: „Die konventionellen Lügen“ za kojim je odmah slijedilo „Paradoxe“. Kakove su danas prilike čovječanstva, tako zle nijesu još nikada bile — dokazuje Nordau. Sve bogatiji postaje neki mali kompleks ljudi, dok većina pučanstva tako siromaši, te već danas većina ljudi ništa svoga ne posjeduje. Sve se daje na industriju, dok poljodjelstvo, koje sve ljude hrani, nazaduje. Boravak u tvornicama, nedostatak dobre i izdašne hrane i prenaporan rad, upropašćuju tako pučanstvo grada, te bi ono bez doseljenika s ladanja za sto godina izumrlo. Škola ima, srednjih i viših, samo za bogataše, jer radnik ne može da smogne sredstava i uzdržava svoga sina na naukama. Vlada, umjesto da uzdržava vojsku, trebala bi da uzdržava učenike i da gleda, kako bi se samo darovita djeca naobražavala, a ne kao danas samo bogata i kako bi ih ujedno tjelesno vježbala, da tako steće naknadu za vojsku. Radnička djeca neka se, svršivši sveučilište, povrate zanatu i plugu, da pokažu, kako rad nije sramota, a ne kao danas, gdje hoće na svaki način, da postanu gospoda. Država neka zato, što pobira porez, zbilja čuva svoje državljane od svakoga zla; neka joj pripadne imetak onih, koji umru, a zato neka uzgaja sirote. — To je kratak sadržaj gospodarstvenih laži. Vjerske, političke i monarhične laži ne ću da crtam iz lako razumljivih razloga; no svakomu, tko hoće da sebi stvori jasnu sliku, preporučam, neka ih čita. Nordau — što sam već napomenuo — ima svoj osobiti način pisanja, kod njega je svaka riječ na mjestu, pa ga je zato teško prikazati u izvatku. Nordauov se smjer razlikuje od komunizma i njegova predstavnika Eduarda Bellamya, jer ne će, da se imetak i rad sviju ujedini, nego naprotiv da se prepusti što veća individualna sloboda pojedincu; neka svatko

radi, kako najbolje zna. Nordauovo djelo djelovalo je veoma na narodne ekonomice, pedagoge i druge predstavnike stare škole, one iste, koji su tumačili, da sve ono, što je sada, mora biti i da jest najbolje. Oni vele, da je siromaštva od vjkada bilo i uvijek će ga biti. Zaboraviše, da je čovjek tek siromašan u razmjeru s drugima, pa da nitko ništa ne baštini, nego sam zaslužuje, ne bi bilo toga velikog siromaštva. Predbaciše Nordauu, da navodi poznate stvari, koje se same po sebi razumiju, ali su neizvedljive. Odista — težnja je za istinom stara stvar kao i ljudska svijest. Nordaunovi se zaključci zato i moraju dati izvesti, jer se temelje na prirodnim zakonima, a razumiju se sami sobom, jer su istiniti i opravdani. Napokon mu sa svih strana još zamjeriše, da je to napisao on, na koga „to ništa ne spada“, t. j. koji ne zazimlje nikakvo službeno mjesto. Ovim prigovorima najviše se osudiše sami njegovi napadači. Austrijska pak vlada dala je djelo konfiskovati radi uvrede veličanstva, pobune proti vjeri itd. Djelo uza sve to i možda baš radi tih napadaja polučio izvanredan uspjeh, te bude gotovo na sve jezike prevedeno i u preko milijun egzemplara raspačano.

Sljedeće je Nordauovo djelo „Entartung“, koje se nikako ne da usporediti s prvašnjim. Tu on crta degeneraciju umjetnosti, koje će sasvim nestati, i dolazi do čudna zaključka, da su svi pjesnici poludjeli. Pošto opaža u umjetnika, a posebice u modernoga umjetnika, takove duševne porive, koji se nipošto ne slažu s njegovim pojmovima o zdravoj uredbi društva i napretku čovječanstva, on ih osudjuje bezobzirce. Od Ibsena do Maeterlincka — pisci su lude — degenerirani i bolesni ljudi. Evo primjer njegovih dokaza: Sacher-Masoch, čuveni pisac, u svim svojim djelima spominje krzno i sve u njegove junakinje krznom odjevene. Nordauu je to dokaz, da Sacher-Masoch luduje. Agust Bodin je načinio kip Balzacov i kod klesanja osobito pazio na manje partije, pa da se one bolje istaknu, ostavio je okolišni dio neisklesan. Nordauu je to dosta: Bodin je lud. Zgodno primjećuje neki kritičar, da se ta Nordauova teorija dade upraviti na njega sama. Njegova manija, da svagdje traži znakove ludosti, dokaz je vlastite njegove ludosti. Nordauovo slobodoumlje prelazi u „Entartung-u“ sve granice. On ne razumije više duha vremena. (O ovom djelu bit će još govora u „Novoj Nadi“).

Nordaua ne bismo potpunoma prikazali, ako ga ne bismo spomenuli kao vodju Zionista. Antisemitizam je na ime u židovstvu probudio protustruju — težnju za utemeljenjem posebne države u Palestini. Nordau se u svoje doba bio sasvim odrekao židovstva i postao bezvjerac, no sada osvoji ta struja i njega i njegovo mišljenje. On organizuje društva, koja će olakotiti selidbu židova, stane se dogovarati s mogim kršćanima, sazove kongres i izdade prije mjesec dana najnoviju knjigu „Dr. Kohn“, u kojoj prikazuje, kako antisemitizam djeluje na moderna židova, kako mu ne preostaje drugo, nego emigracija. Nordau se može najbolje i najlakše pobiti svojim vlastitim djelima. Vjera danas više nije takav faktor, da bi se na njezinu temelju mogla osnovati država; a i po njegovu treba da podloga državi bude poljodjelstvo, a ne obrt i trgovina, kojom se, kako je poznato, židovi ponajviše bave. Oni su osim toga danas kako u Franceskoj i Njemačkoj — tako i u Hrvatskoj — dužni jednako ljubiti svoj zavičaj, kao i svi drugi, bez obzira na to, kako im je danas, dobro ili zlo. Pa kad bi se već i dalo što izvesti, zašto da traže sreću baš u blaženoj zemlji? — Nordau nam ne daje odgovora na to.

Kad se Nordan okani današnjega neuspješnog rada i opet udari stazom „konvencionalnih laži“, kad opet stane udarati na to, da se odstrani ono, što je potišteno i nedostojno u čovječanstvu, onda će opet biti na korist svemu ljudstvu, imati opet svoju svrhu i ono značenje, koje sam od pisca traži.

Lavoslav.

Zolin „Pariz“ (Svršetak). Laveuveu nema druge pomoći, nego da dodje u azil za nemoćne radnike. Pierre, koji hoće, da se žrtvuje za ubogara, ide da izmoli u predsjednice azila, barunice Duvillardove, dopuštenje, da Laveuvea prime u azil. Pierre dolazi iz stana bijede u stan bogate, presite buržoazije. Barun je Duvillard bogati bankier; on je potkupio sve članove komore, trguje s ljudskom savješću kao s robom, uvjeren je, da se na svijetu može sve za novac kupiti. Barunica Duvillard, koja je kasno uvidjela, da ju je Duvillard tek radi njena novca uzeo, željna je još u svojoj starosti ljubavi, i nadje sebi ljubovnika, grofa Gerarda de Quinsaca. Barunica je još uvijek lijepa žena, i ako joj je već četrdeset i šest godina. Ona je još svedjer željna ljubavi i već se zgrozila od pomisli, da će je Gerard ostaviti, kad ga već mjesec dana nema k njoj. Gerardu nije više prijavio taj odnošaj. Bio je on osiromašeni plemić i mislio, da će biti najbolje, ako uzme za ženu ružnu i grbavu barunčinu kćer. Tim je mislio raskinuti nemili vez, što ga je vezao uz barunicu, a ujedno će mirazom baronesinim poboljšati svoje nepovoljne financijske prilike. No i barun Duvillard našao je sebi oštetu za svoju ženu u glumici cocotti Sylviani. Ona muči starca Duvillarda na svakojake načine, i jednog joj dana pane na um, da glumi u Théâtre Françaisu. Duvillard neka joj pomogne izvesti ovu nakanu. No njegova moć ne dostaje: on ne može toj Sylvianinoj želji udovoljiti, jer se tome protivi ministar lijepih umjetnosti, a radi nje, bogme, ne će ministarstvo pasti. „Zašto ne?“ veli Sylviana dražesnom jednostavnošću. Takove su prilike u baruna Duvillarda.

Barunica Duvillard nema sama da odluči, ima li se Laveuve primiti u azil ili ne. Pierre mora da ide dalje i da moli potpise onih, koji imaju da odluče o toj stvari. Putem dodje Pierre u komoru, gdje se u predsoblju razvija čitav sajam. Tu se nudjaju na prodaju glasovi i ministarske listice. Dalje dolazi Pierre u kuću grofice de Quinsac, majke Gerardove. Njezino je plemstvo vrlo staro, no vremenom je osiromašila i već se ponosna aristokratka miješa s omraženom bogatom buržoazijom. Pierre dobivši sve potrebne potpise sav je sretan, što je pomogao ubogaru, i ide do Laveuvea. No Laveuve je tijekom dana umro; a tako je Pierreov trud bio uzaludan.

Žalostan radi svega, što je vidio, vraća se Pierre kući, jer je već pala noć. Slučajno se opet nadje pred palačom Duvillardovom i opazi kako se onaj isti Salvat, koga je susreo u kući u predgrađu, tražeći Laveuvea, šulja u vežu Duvillardove palače, a malo čas zatim bježi. Malo iza njega poleti u vežu drugi čovjek, u kojem začudjeni Pierre prepozna svoga brata Guillaumea. Pierre trči brzo za njim, ali . . . užasan prasak zaori još prije, nego je Guillaume došao do vratiju palače. Pierre brzo odvede svog ranjenog brata u svoj stan, gdje će da ga liječi. Guillaume je bio kemičar i izumitelj neke osobito opasne vrste dinamita; i da su ga našli ranjena na onom mjestu, bez sumnje bi ga držali krivcem, pa da im je i rekao — kako je u istinu i bilo — da mu je Salvat ukrao jednu patronu, a on je sav zdvojan poletio za njim, da zapriječi katastrofu.

Salvat bude kao anarhista uhvaćen, osuđen i usmrćen. On umre junački, kao krvavi svjedok svjetske nevolje, ponosan, nadajući se onome, koji će da osveti njegovu smrt. Guillaume je prisutan, kad Salvata usmrćuju, pa sad i njega, učenjaka, zahvaća anarhistički bijes. On je uvjeren, da se mora nešto učiniti, da se ljudima otvori put k pravici. On gleda ondje na Montmartru ponosnu baziliku i misli na dinamit, što ga je izumio. On se usulja u grobnicu bazilike, da je digne u zrak i da ondje nadje svoju smrt. Ali njegov brat Pierre progledao je njegovu nakanu i u tamnoj se grobnici bori sa svojim bratom o život i smrt, dok napokon ne pobijedi bratinska ljubav, te Pierre povraća svoga brata k životu i radu, jer znanosti nije cilj da razara, već da temelji i gradi.

To je tek nacrt sadržaja romana, ali je tek malen dio onoga, što u romanu nalazimo. Zolina je nakana bila, da u ovom romanu crta Pariz onako, kako ga poznaju svi oni, koji su bili u njem. On crta njegove visine i nizine, njegove ponore i suncem obasjane vrške. Kao kakva ogromna lepeza širi se pred našim očima taj Pariz u svojoj neizmjernosti, taj Pariz ubogih i Pariz bogatih, Pariz zlatnog teleta, Pariz gladnog vuka, Pariz, grad vječnoga svjetla i Pariz, grad užasne tame. I čitav se roman nekud umirno završuje. Baruničina se kći udaje za grofa Gerarda, ljubovnika svoje matere, koja u svojoj boli još nadje toliko snage, da dađe kćeri svoj blagoslov. I Sylviana postigne ono, za čim je težila, te debutira u Théâtre Françaisu. Tako se isto svršuju manje epizode; jedino junak romana, Pierre Froment, taj Faust u svećeničkoj halji, koji je rad da vjeruje a ne može, — sam on ostaje sve do konca problematičkom naturom. Već je bilo čudno, kako on i u „*Lourdesu*“ i u „*Rimu*“ stoji na oko uvijek uz crkvu, kad ipak u duši ne može da bude uz nju, i to ni uz onu staru, ponosnu, prkosnu crkvu, što svijetom upravlja, a ni uz ovu modernu, koja ima nešto finije forme, koja je rada da izmiri znanost s vjerom, demokraciju s dogmom, radi toga, da može bolje da vlada. Čemu dakle još uvijek taj vez, koji Pierre-a veže uz crkvu? Samo za to, da bude prelom između njega i nje što sjajniji konačni efekt „*Pariza*“. Pierre svuče svoju halju, pa se oženi. On se oženi, da radja djecu — jer prije svega je nužno, da to bude budućnost.

Zola nam se u tom romanu pokazuje kao optimista. Njegov je roman kao neki odgovor na onu riječ o rasapu (*fallité*) moderne znanosti, koju je nepromišljeno izrekao neki francuski učenjak. Zola pjeva pjesmu pobjednicu znanosti, za koju vele, da je mrtva, a ipak — po njem — ona nigda još nije stajala na većoj visini nego što sada stoji. Znanost, koja u zajednici s istinom i pravednošću osvaja svijet i gradi budućnost — to je trozvuk, s kojim se završuje Zolina himna, to je onaj posljednji akord velebne simfonije: — „*Pariza*“.

Š.

Od uredništva.

Izišao je eto već i drugi svezak našega lista, a još uvijek ne možemo da ustanovimo pravu nakladu, jer nam mnogi od povjerenika ne javiše broja pretplatnika. Molimo dakle sve naše povjerenike, da to što prije učine, da nam jave imena pojedinaca i prinose njihove. Svim pak na srce stavljamo, da što prije namire svoju pretplatu; ovaj broj ima eto tri arka, a još uvijek nije isplaćen lanjski dug. Mnogi, koji obećase platiti, što su dužni od lani, ne daju glasa od sebe. Neka se bar ovogodišnji naši pretplatnici u tom pokažu boljima, pa će list i opsegom i sadržajem biti veći.

Molimo, da nam djaci pojedinih zavoda saopće što o životu djačkom na tim zavodima, da se uzmožemo u „Mladoj Hrvatskoj“ baviti praktičkim popravkom nekih prilika. Ako na kojem zavodu nije raširena „Nova Nada“, neka nam se javi; učinit ćemo sve, da se i tu upoznaju ideje, koje nas vežu. U književnom pogledu željeli bismo referate o kazalištu ljubljanskom i novom spljetskom; nadamo se, da ćemo već u budućem broju moći donijeti štogodj o tom. I „Mladoj Hrvatskoj“ posvećivat ćemo još veću pažnju. Samo međusobne potpore treba, pa će naša ideja svladati sadašnje zapreke.

Bit će dobro, mičimo se samo!

